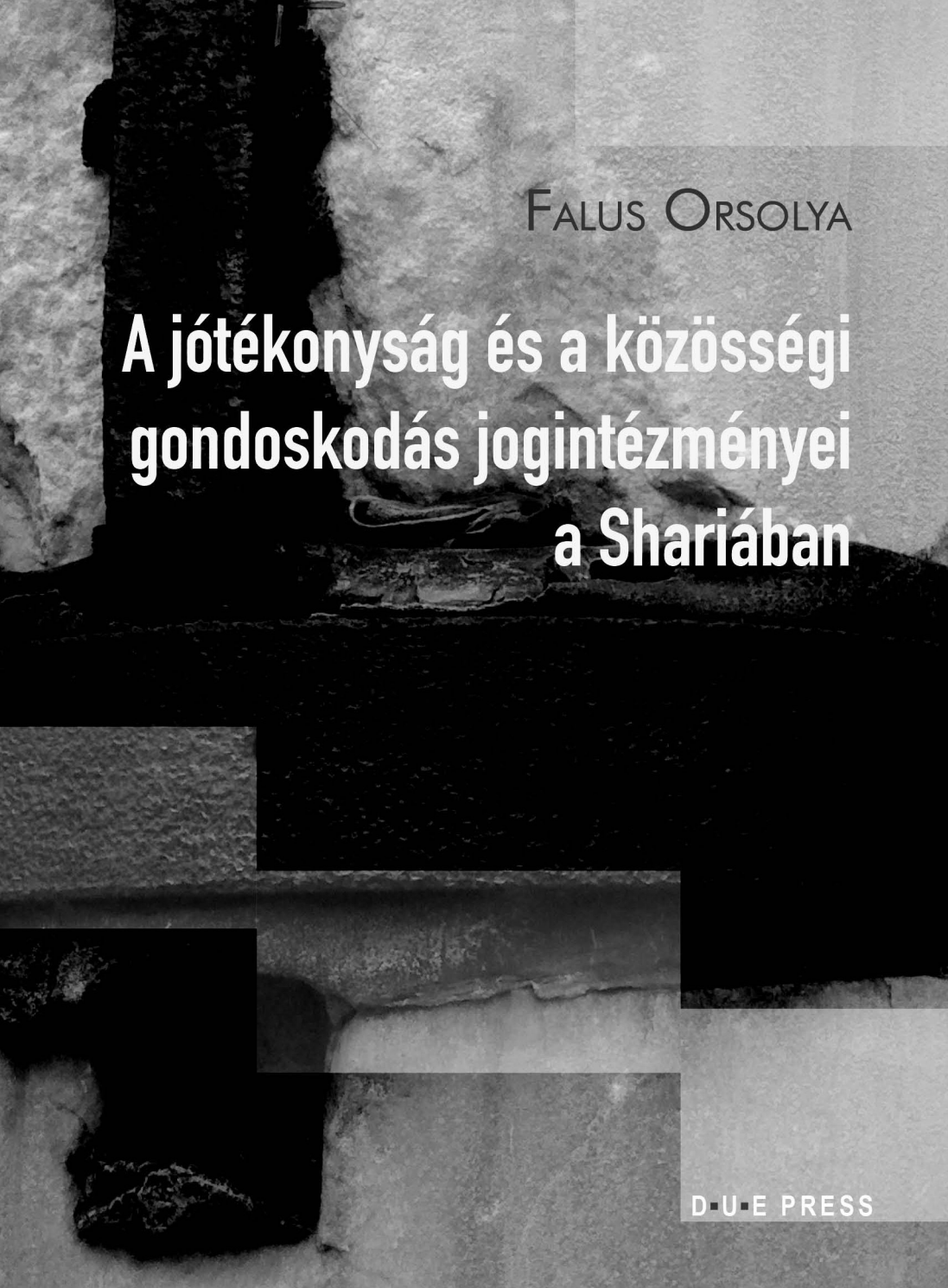

FALUS ORSOLYA

A jótékonyág és a közösségi gondoskodás jogintézményei a Shariában

D·U·E PRESS

Falus Orsolya

**A jótékonyág és a közösségi gondoskodás jogintézményei
a Shariában**

© Falus Orsolya, 2022

Lektor: Prof. Dr. Dr. h. c. Visegrády Antal
PTE Állam- és Jogtudományi Kar

„A pályázat az Emberi Erőforrások Minisztériuma megbízásából az
Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet és az Emberi Erőforrások
Támogatáskezelő által meghirdetett NTP-FTK-M-14-0002 kódszámú
pályázati támogatásból valósult meg.”

Dunaújvárosi Egyetem
<https://www.uniduna.hu>

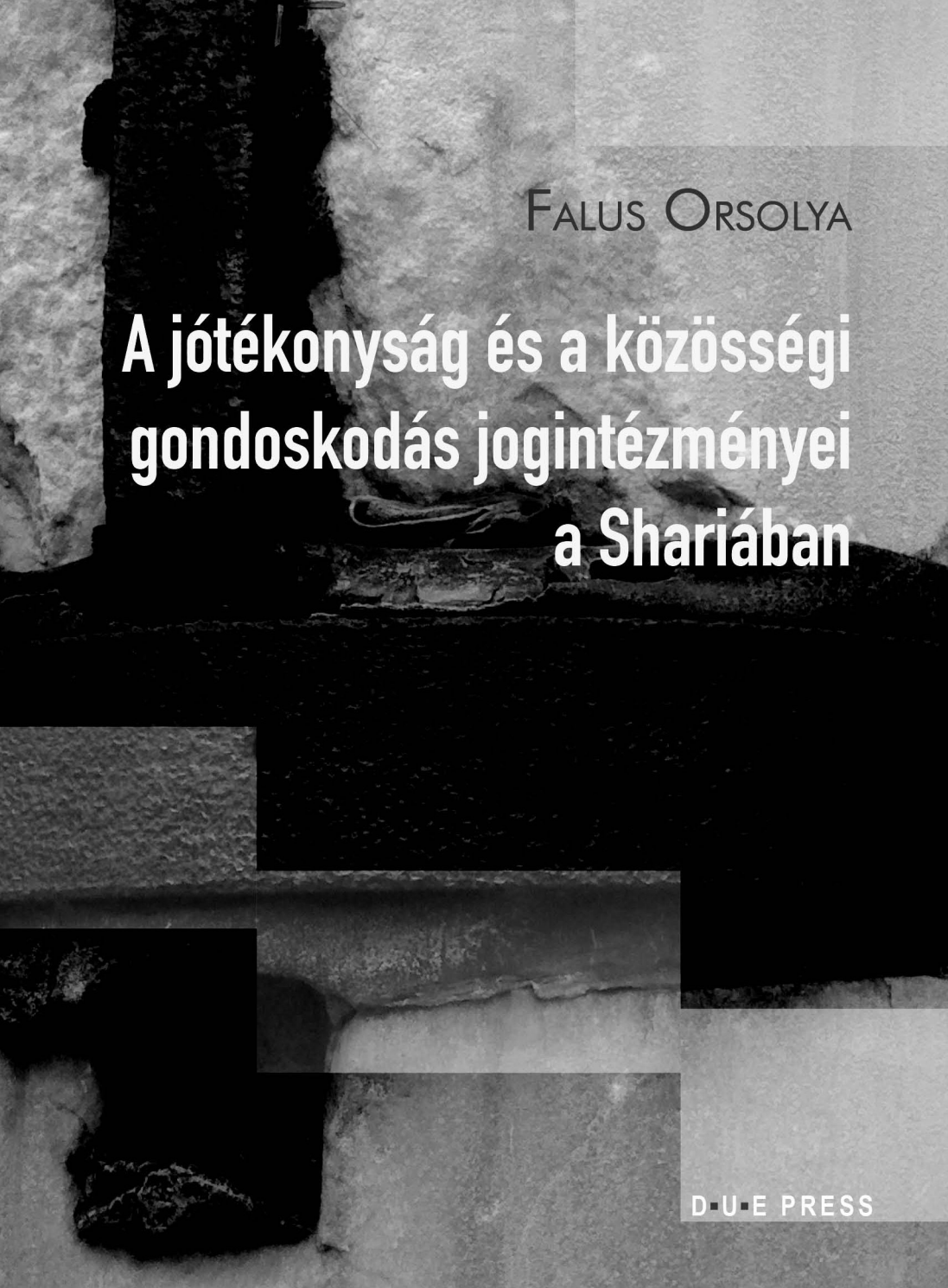
ÚJ MANDÁTUM KÖNYVKIADÓ

Felelős kiadó Németh István

Borító- és könyvterv, tördelés Duma Attila

Készült a HTSART nyomdában
Felelős vezető Halász Iván

ISBN 978-615-6142-24-5

FALUS ORSOLYA

A jótékonyág és a közösségi gondoskodás jogintézményei a Shariában

D·U·E PRESS

„A testvéri szeretetben legyetek gyöngédek egymáshoz, a tiszteletadásban előzzétek meg egymást. A buzgóságban ne lankadjatok, legyetek tüzes lelkiületűek: az Úrnak szolgáltok. A reményben legyetek derűsek, a nyomorúságban béketűrők, az imádságban állhatatosak. Segítsetek a szenteken, ha szükségben vannak, gyakoroljátok a vendégszeretetet. Áldjátok üldözőiteket, áldjátok, s ne átkozzátok. Azokkal, akik örülnek, örüljete, s a sírókkal sírjatok. Éljetek egyetértésben. Ne legyetek fennhéjázók, hanem alkalmazkodjatok az egyszerű emberekhez. Ne legyetek magatokkal eltelve. Rosszért rosszal senkinek ne fizessetek. Törekedjete arra, ami jó minden ember szemében. Amennyire rajtatok áll, éljete mindenkivel békeességben. Ne szolgáltatassatok magatoknak igazságot, szeretteim, hanem hagyjate teret az Isten haragjának, hiszen írva van: Enyém a bosszú, én majd megfizetek – mondja az Úr. Sőt, ha ellenséged éhezik, adj neki enni, ha szomjazik, adj neki inni. Ha ezt teszed, izzó parazsat raksz a fejére. Ne engedd, hogy legyőzzön a rossz, inkább te győzd le a rosszat jóval.”

(Római levél, 12, 10–21)

Tartalom

Lektori előszó	7
<i>I. Fejezet: Bevezetés</i>	9
<i>II. Fejezet: A társadalmi szolidaritás követelménye az iszlámban</i>	19
<i>III. Fejezet: A Zakat – mint jogintézmény és amint az iszlám egyik pillére</i>	25
1. A zakat mint hitel	27
2. A zakat jelentése és céljai	29
3. A zakat kialakulásának története és fajtái	33
4. A zakat kiszámítása és megfizetése	35
5. A zakat – mint jogi kategória – érvényességi kellékei	37
<i>IV. Fejezet: A beteg lélek orvossága – a szadaka</i>	41
1. A szadaka jelentése és célja	43
2. A szadaka tárgya	45
3. A szadaka adományozója	46
4. A szadaka kedvezményezettjei	46
5. A szadaka mértéke	50
6. A szadaka érvényessége	51
7. A zakat és a szadaka elhatárolása	53
<i>V. Fejezet: Az Oszmán kori jogi archeológia különleges leletei – a „Sadaka-kövek”</i>	55

<i>VI. Fejezet: A waqf mint speciális muszlim vallási alapítvány</i>	72
1. A waqf jelentése és célja	73
2. A waqf érvényességi kellékei	75
3. A waqf működése	81
4. Waqf az oktatásban a modern iszlám társadalmakban	82
 <i>VII. Fejezet: Az oszmán korból fennmaradt „régí” típusú török alapítványok</i>	85
1. A waqf és a Sharia a 21. században	87
2. A török „vakfi” tradicionális típusai	90
3. A Hagia Szófia esete	95
 <i>VIII. Fejezet: Jótékonyosság az ábrahámi vallásokban</i>	99
1. A jótékonyosság eszméje az ábrahámi vallásokban	101
2. Az ábrahámi vallások jótékonyossági alapítványainak összehasonlító elemzése	104
 <i>IX. Fejezet: A „hiányzó lácszem”</i>	107
1. A londoni „Inns of Court”	110
2. A muszlim „waqf” és az angolszász „trust”	112
3. A Merton College	115
4. A jogtörténet válasza	119
5. A jogelmélet válasza	122
 Köszönetnyilvánítás	125
 Irodalom	127

Lektorai előszó

Dr. Falus Orsolya A jótékonyság és közösségi gondoskodás jogintézményei a Shariában című, most az olvasó kezébe kerülő művével meggyőződésem szerint jelentősen gazdagítja szakirodalmunkat.

Ahogy rávilágít: *„A 21. századra nyilvánvalóvá vált, hogy a fénysebességgel fejlődő természettudományok önmagukban képtelenek választ adni a gazdasági és politikai válságok kihívásaira.”*

Ebben a környezetben ismerte fel a szerző - aki egyébiránt sok-sok éve számtalan publikációjában és művében a Tőle megszokott lelkesedéssel kutatja és elemzi az iszlám jogot - hogy szükség van egy közös nevezőre, amely orvosolni képes a kultúrák közötti különbségeket okozta feszültségeket.

Sikerült a gyakorló jogászok, a jogelméletben jártas elméleti gondolkodók, valamint a joghallgatók számára egyaránt lényeges és hiánypótló ismereteket összefoglalnia művében, amelyben az írott ismeretekkel azonos értékű, a megértést jól segítő, kellően bő terjedelmű kiváló minőségű képanyag is.

A szerzőt dicséri továbbá, hogy a művet jól érthető, gördülékeny stílusban fogalmazta, így a laikusok és a szakma számára egyaránt élvezetes művé formálta azt.

Elsőként arra mutat rá, hogy a vallás mindig is fontos szerepet játszott a világ ügyeiben, kiemelve, hogy az iszlám nem új vallás, mivel az azt megelőző zsidó és keresztény tanításokra épül. Kiválóan mutatja be, hogy az iszlám jogrendszer történeti fejlődése merőben különbözik az európai jogfejlődés folyamatától. A legtöbb eltérő iszlám jogi hagyomány közös nevezője az a meggyőződés, hogy az iszlám jog gyökerei isteni forrásokban, nevezetesen a Koránban, valamint a Szunnában és a Hadíszokban gyökereznek.

A további fejezetekben elsőként ismerteti a társadalmi szolidaritás követelményét az iszlámban.

Majd alaposan ismerteti a zakatot, mint az öt alappillér egyikét, kitérve annak jelentésére, céljára, kiszámítására, megfizetésére, teszi mindezt Koránból származó idézetekkel szemléltetve.

Szerző egy külön fejezetet szentel a szadakának, amely önkéntes jótékonytságot jelent és célja a fősvénység bűnének kiiktatása. E mellett szól az oszmán-kori jogi archeológia különleges leleteiről – a „szadaka-kövekről”.

A waqf-ot, mint speciális muszlim vallási alapítványt tárgyaló fejezet fontos és hiánypótló.

Az ismeretek eme bő tára rámutat, hogy a waqf legfontosabb tulajdonsága, hogy az adományozott vagyon/tárgy érintetlen marad, kizárólag annak hasznai fordíthatók a jótékony célra.

Szintén külön fejezetet szentel a szerző a jótékonytságnak az ábrahámi vallásokban, amely fejezetben az ábrahámi vallások jótékonytsági alapítványainak összehasonlító elemzését is elvégzi.

Kiváló érzékkel mutat rá arra, hogy a zsidó és a keresztény valláshoz képest később megjelent iszlám jogának kutatása vihet minket közelebb az európai jogfejlődés talányainak megoldásához is, az iszlám lehet az a „hiányzó láncszem”, amely magyarázatot ad arra a kérdésre, hogy az angolszász „common law” miért különbözik annyira az Európa többi részén elterjedt, és a római jogra épülő kontinentális jogrendszertől. Mindezek mellett bemutatja a muszlim „waqf” és az angolszász „trust” jogintézmények hasonlóságát és különbségeit.

Összességében úgy vélem, hogy a Dr. Falus Orsolya műve hiánypótló a magyar jogirodalomban és jogelméletben.

Gyakorló jogászok, jogelméleti gondolkodók, valamint joghallgatók számára egyaránt ajánlom és a kézített könyvként történő megjelenését feltétlenül javaslom.

Lectori salutem!

Pécs, 2022. 04. 28.

Prof. Dr. Dr. h. c. Visegrády Antal

I. Fejezet

BEVEZETÉS

I. BEVEZETÉS

Mottó: „[...] *Ha Allah úgy akarta volna, egyetlen közösséggé tehetett volna benneteket, de nem tette, hogy próbára tehessen benneteket az által, amit adott nektek, versengjetelek hát a jótettekben! Valamennyien Allahhoz fogtok visszatérni, és O tájékoztatni fog benneteket azzal kapcsolatban, amiben különböztek.* [...]” (Korán 5: 48)

A 21. századra nyilvánvalóvá vált, hogy a fénysebességgel fejlődő természettudományok önmagukban képtelenek választ adni a gazdasági és politikai válságok kihívásaira. A hangsúly ezért ismét a társadalomtudományokra helyeződik át. A globális problémákra kizárólag globális megoldások használhatóak. Ez pedig felveti a kultúrák közötti különbségek okozta feszültségek kérdését. A legnagyobb kihívás ezen a területen az, hogy megtaláljuk a közös nevezőt, mely a jogelméleti kutatás számára az emberi természetből fakadó, bizonyos kulturális háttértől független természetjogi alapokat jelenti. Ezek végső magyarázata az az egyszerű tény, hogy minden ember Isten teremtménye. Ebből a kiindulási pontból ered az emberi méltóság, melyet minden embernek – bőrszínre és vallásra való tekintet nélkül – joga van megkövetelni a maga számára, és amelyet mindenkinek tiszteletben kell tartania. Ennek akadálya lehet a társadalmak szociológiai alapszintű széttorozottsága, amelyre egyfajta belső szociális védőháló nyújthat evidens megoldást. Annak ellenére, hogy az európai zsidó waqf keresztény hagyományokban is mélyen gyökerezik és jelentős hagyományokkal rendelkezik, a szegénygondozás igénye¹ az iszlám államokban természetesebben és hatékonyabban működik, mint a keresztény társadalmakban.

¹ Nagy Janka Teodóra (2020): Adatok a szegényügyi igazgatás kezdeteihez. In: Lakner Zoltán Lehel (Szerk.): Árpád-házi Szent Erzsébet Nemzeti Szociálpolitikai Gyűjtemény. Pécs–Budapest: SZIME. Pp. 119–133.

Egyes ideológusok, mint például Sayyid Qutb,² azt állítják, hogy a zakat³ mint a sajátos muszlim szociális védőháló alapja, és mint ilyen, kifejezetten iszlám fogalom, magasabb rendű a keresztény jótékonyágnál, mivel elvileg kötelező jellege miatt nem emeli fel az ajándékozót, és nem is alázza meg a megajándékozottat. Az angol nyelvben zavart keltett a „charity” szó két teljesen különböző értelmének összemosása: a jótékonyág mint a spirituális szeretet megnyilvánulása – ilyen az Újszövetségben az „agapé” –, vagy a jótékonyág mint alamizsna. Ez a kétértelműség lehetővé tette számunkra, keresztények számára, hogy amikor alamizsnánkat egy gyűjtőkosárba helyezzük, azt feltételezzük, hogy valódi lelki szeretetet gyakorlunk. Az egyházi modernizáció már felismerte ezt a fogalomzavart, és több helyen is megpróbálják visszavezetni az alamizsnálkodás gyakorlatát a történelmi eredethez, ahol a zsidó, keresztény és muszlim tanítás még egyöntetűen azt hangsúlyozta, hogy a földi vagyon kizárólag Istené, nem pedig a miénk.⁴

Az Újszövetségi Szentírás dicséri a materiális szegénységet és támadja a pénz (mammon)⁵ imádatát: *„Senki sem szolgálhat két úrnak: vagy gyűlöli az egyiket, a másikat pedig szereti, vagy ragaszkodik az egyikhez, a másikat pedig megveti. Nem szolgálhattok az Istennek is, a Mammonnak is.”*⁶

A gyakorlatban azonban a kereszténységen belül alakult ki a kapitalizmus, és a 21. században már nagyon kevés keresztény adja oda önként mindenét a szegényeknek. A zakat muszlim előírása, amely – különböző részletszabályokkal árnyalva – évente a vagyon egy negyvenedének kifizetését teszi kötelezővé, sok hasonlóságot mutat a Pentateuchusban⁷ található tizedre vonatkozó utalásokkal. Általában úgy tűnik, hogy a pénzzel kapcsolatban az iszlám földhözragadtabb és gyakorlatiasabb, mint a modern

² Qutb, 19–24.

³ Iszlám jótékonyági jogintézmény, lásd VI. fejezet.

⁴ Falus, 2017, 18.

⁵ Vagyon, tulajdon.

⁶ Biblia Mt 6, 24.

⁷ Mózes öt könyve.

kereszténység. A Korán alamizsnára és adományozásra vonatkozó előírásainak nagyobb része ugyan – a prédikációkban és a katekézisben – a keresztények mindennapjaiban is megjelenik, a muszlimok a gyakorlatban is minden esetben tartanak maguknál valamennyi pénzt, hogy társadalmi rangjuknak megfelelően adakozhassanak.

A vallás mindig is figyelemre méltó szerepet játszott a világ ügyeiben. Ez volt a ma általánosan elismert első nemzetközi jogi közösség, a középkori európai „res publica Christiana” kiindulópontja is. A kereszténység dogmái a kezdetektől a mai napig tetten érhetők Európa jogrendszereinek legjelentősebb jogintézményeiben és jogi fogalmaiban. Mindenekelőtt ilyen Isten szubsztanciájának képe az emberi méltóság fogalmában – amint azt fentebb már említettük.

Az iszlám nem új vallás, mivel az azt megelőző zsidó és keresztény tanításokra épül: „Mondd!:

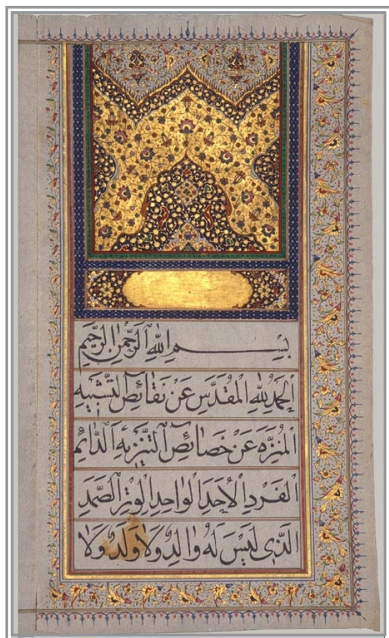
*„Hiszünk Allahban és abban, ami nekünk leküldetett, és abban, ami Ábrahámnak, Izmaelnek, Izsáknak, Jákobnak és a törzseknek leküldetett, és abban, ami Mózesnek, Jézusnak és a prófétáknak adatott az Uruktól. Nem teszünk különbséget közöttük. Mi [Allahnak] vetjük alá magunkat!”*⁸

Az „iszlám”, ahogyan a hagyomány szerint Isten (arabul: „Allah”) maga nevezte el ezt a vallást, az arab „salema” szóból származik, ami békét, tisztaságot és engedelmisséget jelent.⁹ Az muszlim államokban a tradicionális iszlám jog, a Sharia szabályai, különböző jogterületeken és mértékben, de többé-kevésbé mindenhol beépültek a modern nemzeti szabályozásokba. Ez a beágyazódás azért volt lehetséges, mert a Sharia nem olyan tisztán vallási törvény, amely a 21. századra már relevanciáját veszítette, hanem praktikus tanácsok gyűjteménye, mely a mindennapi életben a mai kor embere számára is iránymutatással szolgálhat.

⁸ Korán 3: 84

⁹ Forrás: Al Islam. The Official Website of the Ahmadiyya Muslim Community: <https://www.alislam.org/islam/> (Letöltve: 25-12-2019)

Az a feltételezés sem állja meg a helyét, hogy csak bizonyos, szigorúan körülhatárolt jogágakban alkalmazható, mint például a családjog területe, ahol azonban kétségtávol a leglátványosabban jelenik meg.

Egy iszlám jog alapján írásba foglalt házassági szerződés 1874-ből¹⁰

Míg a Sharia számos részletes szabályt tartalmaz különféle élethelyzetekre, elmondható, hogy mind anyag, mind pedig eljárásjogi szempontból átszövik bizonyos általános, konzekvens jogelvek is. Az iszlám jog mechanizmusainak nagy része az írott normák felszíne alatt működik, ahol jelenleg rejtve marad a nem muszlim megfigyelők szeme elől. Meg kell értenünk azonban, hogy az iszlámot nem értelmezhetjük egyetlen, matematikailag

¹⁰ A kép webhelye: https://www.metmuseum.org/toah/hd/crir/ho_1979.518.5a-q.htm (Letöltve: 23-12-2019)

egyértelmű fogalomként, mivel sok különböző iszlám hagyomány virágzik egymással párhuzamosan – időnként heves harcokba bocsátkozva egymással. Ezért nem is beszélhetünk egyetlen „hagyományos iszlám jogról”, hanem számos jogi-vallási iskoláról, melyek nemritkán élénk vitát folytatnak egymással.

*Medresze (az iszlám világ közép- és felsőfokú iskolatípusa)
Viaszmúzeum, Doğubayazıt, Törökország (Fotó: Falus Orsolya, 2018)*

A Korán, a Szunna¹¹ és az Ijtihad¹² az iszlám jog három fő forrása, melyek a muszlimok nyilvános és magánéletének minden vonatkozását irányítják és szabályozzák. Ezek a törvények az istentiszteletekre, a tilalmazott magatartásokra, továbbá a társadalmi életben felmerülő valamennyi kötelelemre és jogintézményre egyaránt vonatkoznak – így például az öröklésre, a házasságra, a válásra, a büntetésekre, a háború viselésének szabályaira és az államigazgatásra is.¹³ Ezeknek a vallási alapú törvényeknek a tudomá-

11 Mohamed Próféta-ra vonatkozó hagyomány.

12 Önálló érvelés vagy egy hivatásos jogász szakvéleménye egy jogi kérdés megoldása érdekében. Lásd: Rabb.

13 Visegrády, 93–96.

nyát Fiqh¹⁴-nek, a terület szakértőit, a jogászokat, pedig faqih-nak (többes számban: fuqaha) hívják. A szunnita iszlám ezt az Ijtihad-jogot az iszlám első három évszázadában élt négy ókori muszlim teológus és jogtudós érveleiből eredezteti. Ez a négy fuqaha a következő: Abu Hanifa kufai imám (Hanafi Jogi Iskola), Malik bin Anas medinai imám¹⁵ (Maliki Jogi Iskola), Muhammad al-Shafi medinai imám (Shafi Jogi Iskola) és Ahmad bin Hanbal bagdadi imám (Hanbali Jogi Iskola).

Az iszlám jogrendszer történeti fejlődése merőben különbözik az európai jogfejlődés folyamatától. A legtöbb eltérő iszlám jogi hagyomány közös nevezője az a meggyőződés, hogy az iszlám jog gyökerei isteni forrásokban, nevezetesen a Koránban, valamint Mohamed Próféta hagyományainak összességében, a Szunnában és a Hadíszokban¹⁶ gyökereznek.

*Al-Bukhari hadísz-gyűjteményének kéziratos másolata,
Mameluk korszak, 13. század, Egyiptom¹⁷*

¹⁴ Elmélyült tudás; megértés.

¹⁵ Vallási vezető.

¹⁶ Hadísz: a Mohamed Próféta szavaival és cselekedeteivel kapcsolatos verbális hagyományok írásban rögzített gyűjteménye. Az iszlám teológia, jog és etika forrásai közül a Korán után a hadísz áll a második helyen, mivel a hadísz-gyűjteményeket – a 2. századtól kezdve – közvetlenül a próféta halála után állították össze.

¹⁷ Adilnor Gyűjtemény, Svédország. Forrás: <https://wikivisually.com/wiki/Waqf> (Letöltve: 23-12-2019)

A jótekonyság fontos szerepet játszik a muszlim társadalmakban. Az iszlám mint vallás, jelentős hangsúlyt fektet a jámbor tettekre. Az iszlám mint életforma, azonban a közösség („ummah”) érdekében konkrétan meg is fogalmazza a jótekonyság jogintézményeinek alapelveit, mint a zakat, a szadaka és a waqf (iszlám alapítvány). Az „ummah” egy általános arab szó, amelynek jelentése többretegű: „nemzet”, „közösség”. Ez a kifejezés vallási konnotációt ölt a Koránban, ahol azt mondják, hogy Isten minden egyes nemzethez elküldte a saját hírnökét, akiken keresztül szent könyveket adott nekik, hogy szabályozza az életüket. A legfontosabb ilyen hírnökök az iszlám szerint Mózes, Jézus és Mohamed voltak. Az „ummah” fogalma kétségtől felüli a „nemzet” jelentéstartalmát is, azonban mégsem tekinthető azonosnak vele. A nemzet ugyanis – mint szigorúan politikai fogalom – úgy határozható meg, mint „egy kormány alatt, ugyanazon állami határokon belül élő emberek összessége”.¹⁸ Az „ummah” tagjait azonban az előbb megfogalmazottakon túlmenően összeköti a közös vallás iránti elkötelezettségük is. A muszlim gondolkodásmód számára az „ummah” egy univerzális világrendet jelent, melyet a Sharia alapján, tehát az iszlám vallási törvénye szerint, egy iszlám kormány irányít. A „Sharia” szó jelentése „a vízhez vezető ösvény”.¹⁹

Nekünk, keresztényeknek, akik gyakran értesülünk a muszlim államokban a Sharia szabályai alapján kiszabott, számunkra kegyetlennek tűnő büntetésekről, azonban nem okvetlenül szükséges ezekkel kapcsolatosan ítéletet mondanunk. Ehelyett inkább emlékezzünk Isten szavára, miszerint mindannyian testvérek vagyunk ugyanazon Teremtő akaratából. Soha nem szabad elfelejtenünk, amit Szent Pál a rómaiaknak írt,²⁰ és elismeréssel kell adoznunk annak, amiben muszlim testvéreink jó példával járnak előttünk: évszázadokon át érlelt, részletesen szabályozott jótekonysági jogintézményeiknek és az ezeken alapuló hatékony jótekonysági gyakorlatuknak.

¹⁸ Szeffű, 11.

¹⁹ Bakar, 51–52.

²⁰ Biblia, Római levél 12, 10–20.

II. Fejezet

A TÁRSADALMI SZOLIDARITÁS KÖVETELMÉNYE AZ ISZLÁMBAN

II. A TÁRSADALMI SZOLIDARITÁS KÖVETELMÉNYE AZ ISZLÁMBAN

Móttó: *„Ez az Írás, melyhez nem fér kétség, útmutatás az istenfélőknek, akik hisznek a rejtett dolgokban, megtartják az imádkozást, és adakoznak abból, amivel elláttuk őket” (Korán 2: 2–3)*

A sokszínű muszlim civilizációnak²¹ és gyökerének, az iszlám vallásnak a gazdasághoz, vagyonhoz fűződő viszonya ambivalens. „A világon minden Istené, aki kiosztja tulajdonát szolgálai között, és rájuk bízta azt, vagyis minden vagyon Allahé.” Ebből következik, hogy mindazok, akik kamatot szednek, „háborúban állnak Istennel és Mohameddel”.²² Az iszlám jogelvek alapján ugyanis a pénz egyszerűen egy eszköz, amivel a dolgok értékét mérjük, de önmagában nem rendelkezik értékkel.²³

Az iszlám nem csupán egy – nyugati értelemben vett – „vallás”. Az iszlám valójában – részletesen kimunkált kód- és kapcsolatrendszerével, szociális-gazdasági intézményeivel, melyek mind az „ummah” mint közös cél segítségét, jólétét szolgálják – inkább tekinthető életformának. Az iszlám gyakorlatias vallás, mely a középúton jár, lehetőleg elkerülve minden extrém helyzetet. A lélek és a test közötti egyensúlyra törekszik, figyelembe véve nemcsak a túlvilági, de a földi lét igényeit is. A szerzetesi önmegtagadás az iszlámban azt jelentené, hogy az ember nem fogadja el Isten ajándékait, ezért nem is sokan gyakorolták ezt a vallás története során. Mivel a világon minden Istené, az ember a földi lét során nem lehet tulajdonosa a javaknak, kizárólag „vagyonkezelője”, aki az ítélet napján köteles elszámolni a rábízott javakkal a Teremtő előtt. Az ember ilyen – a kalifához (megbízott, képviselő) hasonló – kötelezettségét a Korán és több hadisz is említi.

²¹ Bertalan, 5.

²² Balázs, 4.

²³ Bajkó–Varga, 3.

Az iszlámban az ember szabad, azonban elszámoltatható. Nem köteles betartani a vallási előírásokat, ebben az esetben azonban számolnia kell a következményekkel. Az emberek, miként emberi jogaik is, egyenlőek: nem a vagyona, hanem az erkölcsi alapján ítélnék meg mindenkit. Míg azonban egyrészt minden Allahé, másrészt az ember gazdasági önállósága mégis kiemelkedő fontossággal bír. Az igazhitű muszlimnak tehát gazdaságilag önfenntartónak kell lennie. A tisztességes munkával megkezesett vagyont védik a törvények, mindenkinek meg kell kapnia azt, ami munkája alapján neki jár. Aki ugyanakkor valami okból nem képes az önfenntartásra, az a jómódúaktól zakatot, a szegények számára fizetendő adót várhat el.²⁴ Az adakozás jelentőségét jól mutatja, hogy a Korán nyolcvankét alkalommal említi az imádsággal együtt.

Az iszlám nemes célok érdekében megengedi a vagyonfelhalmozást. Akinek tehát több jutott, mint a többieknek, kötelessége azt megosztani azokkal, akik nélkülöznek. Minél nagyobb valakinek a vagyona, annál nagyobb a rá nehezedő szociális kötelezettség is. Az iszlám gazdaság jóléti jellegű, ahol a cél a közösség jólétének a biztosítása. Ez alapozza meg az önkéntes szektor – a civil szféra – kiemelt szerepét.

Az iszlám gazdaság három fő részre tagolódik: a kormányzati, a piaci, valamint az önkéntes szektorra.²⁵ A kormány képviseli az isteni irányítást a földön: Allah akaratából fenntartja a jogot és a rendet, továbbá igazságot szolgáltat. Természetesen – ahogyan az európai társadalmak fejlődése során tapasztalhattuk – a társadalmi jólét érdekében gyakorolt állami intervenció szükségessége, illetve mértéke tekintetében az iszlám országokban is eltérnek a vélemények. Mindenesetre tény, hogy egyes iszlám államok fiskális eszközöket is felhasználnak a gazdasági egyenlőség elérése érdekében. Ilyen például a zakat adminisztrációja.

²⁴ Bővebben: Varga, 2011.

²⁵ Ariff, 2.

A piaci szektornak létfontosságú a szerepe az iszlám gazdaságban, mivel a kereskedelem és a termelés a Korán és a hadiszok által elismert tevékenységnek számít. Maga Mohamed Próféta is mekkai kereskedőként kezdte pályafutását. Az iszlám magánvállalkozás azonban ugyanúgy különbözik a nyugatitól, ahogyan az iszlám társadalom rendszere eltér a nyugatiakétól. A különbség egyik alapja természetesen a „Sharia”, mely a Korán alapelveire épül, és ezért a muszlimok úgy tartják, hogy ez „Isten akarata”: *„Aztán a parancsunk kijelölt útjára helyeztünk téged, kövesd hát azt, az Iszlám törvényeit és előírásait, és ne kövesd azoknak a vágyait, akik nem tudnak.”*²⁶

*„Kaffarah”²⁷ -adakozás rászorulók részére*²⁸

²⁶ Korán, 45: 18.

²⁷ Kaffarah: pénzadomány vagy jócselekedet megváltásként a hit parancsainak megsértése esetére. Bővebben: Mihálffy.

²⁸ A kép webhelye: <https://www.civilhetes.net/kaffarah-azaz-penz-vagy-jotetemenybeli-megvaltas> (Letöltve: 2022-04-25)

III. Fejezet

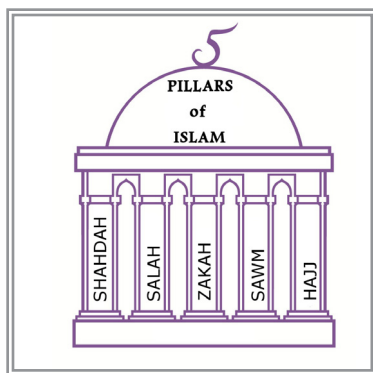
A ZAKAT – MINT JOGINTÉZMÉNY ÉS MINT AZ ISZLÁM EGYIK PILLÉRE

III. A ZAKAT – MINT JOGINTÉZMÉNY ÉS MINT AZ ISZLÁM EGYIK PILLÉRE

Motto: *„Bizony, akik hisznek, és jókat cselekszenek, és megtartják az imát, és megadják a zakátot, nekik meglesz a jutalmuk Uruktól, és nem fognak félni, és nem fognak szomorkodni.”* (Korán: 2: 277)

1. A zakat mint hitelv

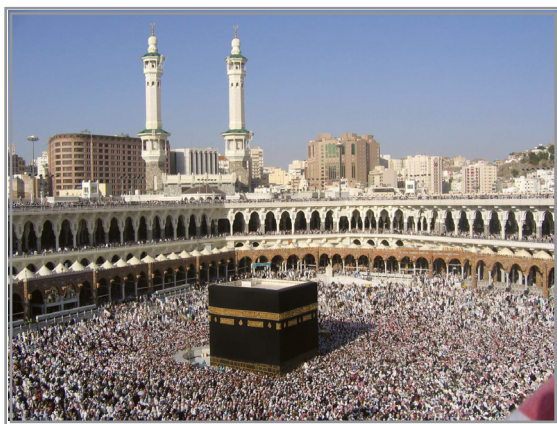
A zakat az iszlám vallás öt pillérének egyike. Az első pillér a Hitvallás (Saháda; „Shahdah”), mely az iszlám vallásgyakorlatának egyik legfontosabb tétele. Az iszlám hit felvételekor az új muszlim elmondja a sahadát, mely így szól: „Ashadu anna lá iláha illá-lláh, va ashadu anna Muhammada raszúlu lláhi.” (Tanúsítom, hogy nincs más isten Allahon kívül, és tanúsítom, hogy Mohamed Isten küldötte.) Ezt a hitvallást a muszlimok minden ima alatt elmondják.

Az iszlám vallás 5 alappillére²⁹

29 A kép webhelye: <https://talkcms6.weebly.com/the-five-pillars.html> (Letöltve: 2019-12-25)

A második alappillér az ima („Salah”), amely vallásgyakorlatuk szerint naponta öt alkalommal kötelező. Az adakozás (Zakat, „Zakah”), mint a rászoruló iszlám hitűeknek évente egy alkalommal nyújtott kötelező adomány, a harmadik alaptétel. Emellett azonban léteznek egyéb, nem kötelező donációk is, ilyen például a jótekonyság (Sadaka, „Sadakah”), melyből a nem muszlim hitűek is részesülhetnek, valamint az iszlám alapítvány („Waqf”).³⁰ A negyedik alaptétel a böjt („Sawm”), mely a böjti hónap alatt, a Ramadánban, hajnalhasadástól napnyugtáig kötelező. Ebben az időszakban a hívőnek sem ételt, sem italt nem szabad magához vennie, nem is dohányozhat, sőt, a hitűkhöz szigorúan ragaszkodó muszlimok még a nyálukat sem nyelik le. Az ötödik tétel a mekkai zarándoklat („Hajj”), amelyet minden igazhitű muszlim köteles élete során legalább egyszer elvégezni. A zarándoklat időponthoz kötött, kizárólag az iszlám naptár Dzú l-Hiddza hónapjának – a muszlim holdnaptár 12. hónapjának – 8. és 10. napja között történhet.³¹

A Kaaba-kő zarándokok körében Hajj idején. Mekka, Szaúd-Arábia³²

³⁰ The Encyclopaedia of Islam, 59–99.

³¹ Hayeecharasah et al., 3.

³² A kép webhelye: <https://www.britannica.com/topic/Kaaba-shrine-Mecca-Saudi-Arabia> (Letöltve: 2019-12-25)

2. A zakat jelentése és céljai

Az Iszlám vallás egyik törekvése annak megakadályozása, hogy az embereknek koldulniuk kelljen a szegénységük miatt. „Az ember életének fenntartására munkával keresi meg a szükséges anyagi alapot, és nem csak kötelesség, hanem egy nagyszerű erény is ugyanakkor. Egy munkaképes személy bünt követ el, ha valaki mástól függ anyagilag, ez egy szociális megbélyegzés és hálátlanság az emberiség iránt.”³³ Az Iszlám tehát nem tiltja meg, hogy a nincstelenek segítséget kérjenek a gazdagoktól, de arra bátorítja őket, hogy inkább tartsák el saját magukat. Akik szokásukká teszik a koldulást, azokat a Korán így jellemzi: *„Akadnak közöttük olyanok, akik megrágalmaznak téged az adomány miatt. Ha kapnak belőle, akkor elégedettek, ha azonban nem, akkor haragszanak.”*³⁴ Az iszlám jótékonyág nem az ilyen koldusok támogatását célozta meg.

Ha a zakatot egyfajta „pénzügyi istentiszteletnek” tekintjük, megfelelőjét a templomokban és zsinagógákban hiába keressük.³⁵ Az eredeti „zakat” szó a „za”, a „kaf” és a „ya” szótövekből ered, jelentése: „tisztának lenni, növekedni, gyarapodni”. Az arab nyelvben az „al zakah” jelentése az önkéntes adományozást is magában foglalja.³⁶ A zakat kifejezésnek – az iszlámhoz, a vallásgyakorláshoz való szoros kapcsolatára tekintettel, ami miatt a szó jelentése kizárólag az iszlám alapján, annak kontextusából értelmezhető – nincs, fogalmilag egyenesen kizárt a magyar fordítása.

A zakatot a Korán több helyen is említi, mindenhol más-más, azonban egységesen pozitív jelentéstartalommal:

A Korán 70. szúrája (Al-Ma'arids) foglalja össze „A felfelé vezető utakat”, amelyek elvezetik a hívő embert a Paradicsomba. Azok, „ [...] akik

³³ Balázs, 3.

³⁴ Korán 9: 58.

³⁵ Benthall, 8.

³⁶ Hayeeharasah, Fadell et al. (2013): The Timeline of Zakat. In: Procedia – Social and Behavioral Sciences. 88. (3) P.

vagyonaiban ismert joga van – vagyis a vagyonukból megadják a zakatként kötelező adományt a kérőnek és a nincstelennek,”³⁷ üdvözülhetnek.

„Tartsátok meg az imádkozást, adjátok meg az alamizsnát, és engedelmeskedjetek a Küldöttnek, talán könnyörületre letek!”³⁸

„Ó ti hívők! Adakozzatok azokból a jó dolgokból, amiket szereztetek, és abból, amit sarjasztottunk nektek a földből! S ne a rosszat szánjátok arra, hogy eladakozzatok, miközben ti magatok sem vennétek el, csak úgy, ha behunyjátok a szemeteket. S tudjátok meg, hogy Allah Gazdag és dicséretre méltó. A sátán a szegénységet ígéri nektek, és az erkölcstelenségre szólít fel titeket. Ám Allah Tőle származó megbocsátást és kegyet ígér nektek. És Allah Bőségesen Adományozó, Mindentudó”³⁹

„Bizony, a hívők boldogulnak, akik az imádkozásukban áhítatosak, és akik elfordulnak a fecsegéstől, és akik megadják az alamizsnát”⁴⁰

A Korán elején, a 2. szúrában is olvashatunk az adakozásról mint az istenfélők egyik fő jellemvonásáról: „Allah, a Könyörületes és Irgalmas nevében. Ez az Írás, melyhez nem fér kétség, útmutatás az istenfélőknek, akik hisznek a rejtett dolgokban, megtartják az imádkozást, és adakoznak abból, amivel elláttuk őket.”⁴¹

Az igazhitű muszlim egyedül Allah megelégedéséért adakozik, és teljes bizonyossága van afelől, hogy adakozásáért Isten megáldja már az e világon is: „És amire kamat gyanánt szert tettetek, hogy gyarapodjon az emberek vagyonaiban, az nem gyarapodik Allahnál, ám ami alamizsnát adtatok, amellyel Allah arcát óhajtatok, hát ők azok, akik a többszörösét érik el.”⁴²

³⁷ Korán 70: 24–25.

³⁸ Korán 24: 56.

³⁹ Korán 2: 267–268.

⁴⁰ Korán: 23: 1–4.

⁴¹ Korán 2: 1–3.

⁴² Korán 30: 39.

„És az könyörületem átfog minden dolgot, s azoknak fogom megírni, akik istenfélők és megadják az alamizsnát, és akik hisznek ájjaikban.”⁴³”⁴⁴

A muszlim ember meg van győződve arról, hogy amit Allah útján költ el a földi lét során, annak a többszörösét fogja viszontlátni a túlvilágon: *„Azok, akik javaikat Allah Útján költik el, olyanok, mint egy gabonaszem [ültetői], amely hét kalászt hozott, s minden egyes kalászban száz mag van. S Allah [ezt] megtöbbszörözi annak, akinek akarja. És Allah Bőségesen Adományozó, Mindentudó.”⁴⁵*

Allah túlvilági büntetéssel fenyegeti azokat, akik nem adják meg a szegényeknek a nekik járó alamizsnát: *„És azok, akik felhalmozzák az aranyat és az ezüstöt, és nem költik el Allah útján, azoknak adj örömhírt fájdalmas gyötrelmről. Azon a napon, amikor felhevítettnek a Gyeheenna tüzeiben, és homlokukat, oldalukat és hátukat bélyegzik meg azokkal: Ezt halmoztátok fel magatoknak, izleljétek hát meg azt mit felhalmoztatok.”⁴⁶*

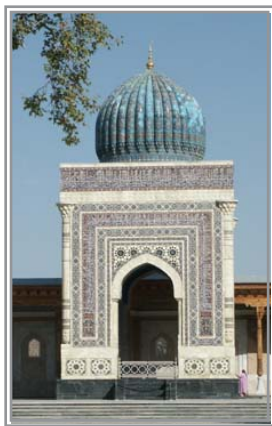
Minden hitelesnek tartott hadiszgyűjtemény tartalmaz a zakatra vonatkozó részt. A legmegbízhatóbb ilyen gyűjtemények egyike, al-Bukhari kompilációja, ezt a jogintézményt a 24. könyvben ismerteti részletesen. Al-Bukhari imám néhány évszázaddal Mohamed Próféta halála után született, és egész életét a hadiszgyűjteménye összeállításának szentelte. Művét az iszlám világ túlnyomó többsége Mohamed Próféta szunnája egyik legautentikusabb gyűjteményeként ismeri el.

43 „Ája” jelentése ebben a kontextusban: Korán-bekezdés.

44 Korán 7: 156.

45 Korán 2: 261.

46 Korán 9: 34.

Al-Bukhari imám sírja Bukharában, Üzbegisztánban⁴⁷

A Ramadán végén ezért minden igazhitű muszlim kötelessége ennek a speciális „adónemnek” a megfizetése, mintegy hálaképpen azért is, mert Allah segítségével betarthatták a böjtöt. Tekinthető egyfajta vezeklésnek is a böjt alatt tanúsított esetleges nem megfelelő magatartásértvalódi célja azonban a szegények és a rászorulóknak megsegítése.,⁴⁸ A zakat tehát az iszlám vallásgyakorlat egyik kötelező formája, más vallásban ez az adónem nem található meg.

A zakatot holdévenként egyszer kell fizetni. Mértéke általánosságban a hívő adófizetéskor meglévő vagyonának 2,5 százaléka. A Korán parancsai hagyományosan leginkább holdévre szólnak. A holdév 355 nap hosszúságú, ma már azonban a legtöbb muszlim országban is a napévet veszik alapul, amely 365 nap. Amennyiben a zakat számításánál a fennmaradó 10 napot is figyelembe vesszük, egy napévre körülbelül 2,6 százalék az eredmény. A zakat nem tekinthető egyházi adónak, mivel nem szükséges – bár

⁴⁷ Aképwebhelye: <https://www.usna.edu/Users/humss/bwheeler/bukhari.html> (Letöltve: 2019-12-25)

⁴⁸ Sabiq, 87.

tradicionális iszlám országokban szokássá vált – mecseteken keresztül beszédni és kiosztani. Fontos körülmény továbbá, hogy nem fordítható a mecsetek fenntartására, esetleges személyzetének munkabérére. Ebben az adományban kizárólag a muszlim közösség szegényei részesülhetnek.

Több elmélet is köthető a zakat céljának értelmezéséhez, melyek szerint például:

- 1) A zakat fizetésének kötelezettsége segít megtisztítani az imádkozó elméjét, és eltéríti gondolatait az önzéstől.
- 2) A zakat fizetése létrehozza a szeretet szellemét és a muszlim hitűek egységét.
- 3) Azok, akik megfizetik a zakatot, követik az Úr parancsát.
- 4) A zakat megfizetése a kölcsönös segítségből erős közösséget kovácsol.⁴⁹

A zakat tehát valójában a szociális problémák megoldásának egyik – vallási alapokon nyugvó – formája.

3. A zakat kialakulásának története és fajtái

Mohamed Próféta idejében az önkéntes adakozás megjelölésére még egyésgesen a *szadaka* („*Sadakah*”) kifejezés volt használatban. A későbbiekben a zakat vette át az adományozások közül azon donációknak a jelentését, amelyeket kifejezetten vallásos célzattal adományoztak a hívők bizonyos feltételek mellett, meghatározott személyek részére.

A zakat két fő típusa ismeretes: 1. a „*Zakat al-Fitr*”, mely a Ramadán végén a böjt megtörésére („*Fitr*”, „*Iftar*”) utal etimológiailag, lényegében azonban az ételmiszer-adományt jelenti, valamint 2. a „*Zakat al-Mal*”, a vagyoni adományozás. Az Iszlám története során a „*Zakat Fitr*” kialakulását megelőzően az ételmiszer-adományozás megnevezése „*Fardu*” volt, ami

⁴⁹ Hayecharasah et al., 3–4.

azt jelenti: „megkövetelt”. A kifejezetten vagyoni adományozás később került csak bevezetésre. A zakat mindkét fent említett formája a Korán előírásain alapszik. A Korán azonban eredetileg nem különbözteti meg a vagyoni jellegű adományozások alapjául szolgáló vagyontárgyakat. A kategóriák később Mohamed Próféta és követői gyakorlatában alakultak ki és a hadíszokban kerültek elsőként rögzítésre.⁵⁰ Az iszlám tudósai az évszázadok során 9 kategóriába sorolták a zakatot:

1. Olyan élelmiszer-adomány, melyet az adott ország alapvető élelmiszereiben szolgáltatnak (rizs, gabona liszt, árpa, datolya, mazsola stb.).
2. Élőállat után fizetendő zakat (szarvasmarha, birka, kecske, teve).
3. Arany és ezüst után fizetendő zakat.
4. Kereskedelmi forgalomból származó vagyontárgyak után fizetendő zakat.
5. Az egyéb – nem alapvető élelmiszernek minősülő – mezőgazdasági termények után fizetendő zakat (rizs, gabona, árpa, mazsola, datolya).
6. Méz és állati termékek után fizetendő zakat.
7. Ásványi anyagok és tengerből származó vagyontárgyak után fizetendő zakat.
8. Pénzügyi befektetésekből származó nyereség után fizetendő zakat.
9. Bevétel (bér, fizetés, díjak) után fizetendő zakat.⁵¹

Zakatra vonatkozó konkrét szabályokat nem találunk a Próféta mekkai tartózkodása alatti időszakból a Koránban. Adakozásra felszólítja ugyan az igazhitűeket, azonban nem ír elő sem kötelező mennyiséget, sem előírt százalékot az adomány alapjául szolgáló vagyonra vonatkozóan. A „hidzsra”⁵² utáni időszakban azonban a Korán kiegészült a zakatra vonatkozó pontosabb szabályozással.⁵³

⁵⁰ Bővebben: Jany.

⁵¹ Hayeeharasah et al., 6.

⁵² Arab eredetű szó, kivonulást jelent. Az iszlám harmadik és legnevezetesebb hidzsrája 622-ben következett be, amikor Mohamed Próféta és követői Mekkából Medinába települtek át. Ez egyben az iszlám időszámítás kezdete. Bővebben: Abram, 449.

⁵³ Osman, 6.

A Próféta követőinek idejében (Tabieen), majd az utánuk következő generáció alatt (Tabi-id Tabieen), az egyes vagyontárgyakra vonatkozó zakat-típusokra vonatkozó konkrét százalékos meghatározás is kialakult. A követők például előírták, hogy legalább 120 szarvasmarha vagy teve birtoklása esetén köteles a hívő élőállat után fizetendő zakatot adományozni, majd később, az ő követőik, kidolgozták az arany, ezüst után fizetendő zakat számításának szabályait is. Ennek során alakult ki a „nisab”, a mérték, mely szerint a vagyontárgyak után abban az esetben fizetendő fizetendő zakat, ha a hívő rendelkezik ezekből akkora értékkel, amennyit 85 gramm arany,⁵⁴ vagy 595 gramm ezüst ér. Ebben az esetben az érték 2,5%-ának megfelelő összeget köteles adományozni a megfelelő rászoruló részére.⁵⁵

A pénzvagyon után fizetendő zakat a Próféta idejében még nem jelent meg, míg az ásványi anyagok után fizetendőt Imam Ahmad, Ishak, Imam Malik és Imam Shafi iszlám jogtudósok dolgozták ki, és ugyanúgy 2,5%-ban határozták meg a mértékét, mint az arany és ezüst után fizetendő zakatnak. Imam Abu Hanifah, Abu Ubaid, Zaid bin Ali, Al Bakir és Al Sadiq azonban ennél szigorúbb, 20%-os adományozási kötelezettséget találtak volna elfogadhatónak.⁵⁶

4. A zakat kiszámítása és megfizetése

A Zakat al-Fitr, az élelmiszer-adomány mértéke, az egy „sa” mennyiségű étel, melyet a családfő adományoz a többi családtag nevében is. Egy „sa” megközelítőleg 2,6 és 3,0 liter közötti mérték. Ez minden élelmiszer esetében igaz, kivéve a gabonát és a mazzolát. Erre a két élelmiszerfajára Shafi és Imam Malik ugyan szintén egy „sa”-t határoznak meg, Imam Abu Hanifah szerint azonban ezekből elegendő fél „sa” adományozása.⁵⁷

⁵⁴ A „baht” egy arany-mértékegység, melyet leginkább Thaiföldön használnak az ékszerészek. 1 „baht” = 15.244 gramm. 5,66 baht arany, ahol 1 baht egyenlő 15 grammal.

⁵⁵ Zakat-kalkulátor /<http://www.onislam.net/english/ask-the-scholar/acts-of-worship/zakat/zakat-ul-fitr/169779-differences-between-zakat-al-fitr-and-zakat-al-mal.html> (Letöltve: 2014-09-13)

⁵⁶ Hayeeharasah et al., 7.

⁵⁷ Al- Qaradāwī, 932–933.

Ezen két vélemény ütköztetése kapcsán al-Qaradawi a következő álláspontra jutott: a gabona nem volt átlagosan fogyasztott élelmiszer a Próféta idejében, ezért nem is vonatkoztathatta volna rá az egy „sa”-t, mint a többi, közönséges élelmiszerre. Fontosnak tartotta megjegyezni azt is, hogy ezeknek az élelmiszertípusoknak az értéke is különbözik, hiszen egy „sa” gabona többet ér, mint ugyanekkora mennyiségű közönséges élelmiszer. Említette Pakisztánt is, ahol a gabona értéke kisebb, mint a datolyáé, valamint azt is, hogy manapság a mazsola értéke a datolyáénak és a gabonáénak a többszöröse. Szerinte éppen ezért ezekre az értékbeli különbségek okozta problémákra a leghatékonyabb megoldás az, ha egységesen a „sa”-t tekintjük kiindulási alapnak. Álláspontja szerint ugyanis a Próféta azért határozta meg a „sa”-t mint mértéket, mert kifejezetten nem kívánta pénzben meghatározni az élelmiszerben nyújtott zakat mértékét. Ezt a megoldást két tényező indokolta. Az egyik ezek közül az a tény volt, hogy a pénz használata még abban az időben is ritkaságnak számított az arabok, ezen belül is elsősorban a beduinok között. Másik oka pedig az lehetett, hogy a pénz értéke időről-időre változik, ezért – amennyiben az élelmiszer-adomány értékét ehhez kötötte volna – az adomány értéke nem lett volna kiszámítható, stabil. Ezért határozhatott úgy a Próféta, hogy olyan mértékegységet választ az élelmiszer-adomány alapjául, amely kielégíti egy család teljes napi élelmiszer-szükségletét: ez a „sa”.

*Sárga réz mérőműszer (sa) Meriniden idejéből*⁵⁸

⁵⁸ Benbella A kép webhelye: http://islamicart.museumwnf.org/database_item.php? (Letöltve: 2019-12-25)

Az iszlám megengedi azt is, hogy a hívők a „sa” értékét pénzben fizessék meg, annak ellenére, hogy az előbb említett al-Qaradawi úgy véli, hogy a pénzben történő kiváltás ellentétes a Próféta szunnáival.⁵⁹ A legtöbb esetben azonban a pénzadomány hasznosabbnak bizonyul a rászorulóknak számára, mint az élelmiszer, és azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy végső soron a zakat célja is a lehető legnagyobb mértékű segítség nyújtása. Ezért Al-Qaradawi is megengedhetőnek tartja a Zakat al-Fitr pénzben történő adományozását olyan esetekben, amikor ilyen módon hatékonyabb segítséget nyújtanak vele a rászorulóknak részére.⁶⁰

Ami pedig a Zakat al-Malt illeti: az interneten több helyen is megtalálható és egyszerűen használható zakat-kalkulátorok segítségével könnyedén kiszámítható az egyes vagyontárgyak után fizetendő összeg.⁶¹

5. A zakat – mint jogi kategória – érvényességi kellékei

5.1. AZ ADOMÁNYOS

A Korán egyértelműen meghatározza, hogy kik jogosultak a zakat elfogadására. Eszerint zakat kizárólag muszlim magánszemélyeknek adható. Jótékonyági céllal alapított civil szervezetek, iskolák, kórházak így nem jogosultak rá, ezeket leginkább az iszlám alapítvány (Waqf) jogintézménye által támogatják.⁶²

A Korán így határozza meg a zakatot elfogadni jogosultak körét: *„[Az adomány] a szegényeké, akiket az erőfeszítés Allah útján visszatart az utazástól, s nem tudnak [munkát vagy kereskedést keresve] járni a földön. Csak a tudatlan tartja őket gazdagoknak azért, mert megtartóztatják magukat [a*

59 Al-Qaradawi, 942.

60 Ibid.

61 Zakat-kalkulátorok /<http://www.e-zakat.com.my/kalkulator-zakat/> (Letöltve: 2014-09-12); /<http://www.hidaya.org/zakat-calculator/> (Letöltve: 2014-07-08)

62 Azha, Latiff et al., 23.

*koldulástól]. Ám megismered őket a jelükről: nem kérnek tolakodó módon az emberektől. És amit javaitokból adakoztok, arról Allahnak tudomása van.*⁶³

A Korán verséből kiderül az is, hogy a hívőnek az adakozás előtt ellenőriznie kell, hogy akinek a részére juttat, az elfogadhatja-e az adományt. Aki ezt nem teszi meg, és gondatlanul olyannak adományoz, aki nem jogosult rá, annak a zakatja nem érvényes, ezért újabb adakozásra köteles. Ha azonban tőle elvárható módon megvizsgálta az adományos helyzetét, ám mégis tévedett, a zakat érvényes. Jogi szempontból tehát elmondhatjuk, hogy valójában nem is az adományos alkalmassága, hanem az adakozó jóhiszeműsége a zakat érvényességének az alapfeltétele. Ez azonban egyáltalán nem meglepő kategória egy olyan „adónem” esetén, amely egyben egy hit gyakorlásának egyik alapelve is.

5.2. AZ ADOMÁNY

A zakat érvényességének másik követelménye, hogy az adományozni szánt dolog tulajdonjogát véglegesen és visszavonhatatlanul az adományozottra kell átruházni, valamint a dolgot fizikailag a birtokába kell adni, tehát kölcsönügyletről érvényesen zakat esetében szó sem lehet.

5.3. „ELSŐBBSÉGI SZABÁLY”

Adományozásra kizárólag abból a vagyonból vagyunk kötelesek, amely a saját létfenntartásunkon felüli felesleg, megtakarítás. A Korán szerint ugyanis először a saját testünknek van joga felettünk, utána jönnek a családtagjaink és a rokonaink, a vérségi kapcsolat közelsége szerint. Az Iszlám öröklési törvényei ezeket a kötelekeket tekintik alapvető szabálynak. A közelebbi rokoni kapcsolatban állók közül azonban az adakozás szempontjából a nagyobb szükségben lévők élveznek elsőbbséget. Ez a szabály az ember alapvető gondolkodásmódjára építkező, „természetjogi jellegű”

⁶³ Korán 2: 273.

tétel, melyet éppen ezért könnyűnek látszik önkéntes jogkövető magatartással elfogadni, betartani. Ha tehát egy idegen és egy rokon ugyanolyan nehéz helyzetben van, előnyben részesítjük a rokont, de ha az idegen van nagyobb szükségben, akkor az idegen kapja a zakatot. A zakat emberbaráti célja tehát végső soron a természetes emberi választásra épülő, azonban mindenkor a lehető legnagyobb segítséget nyújtó adományozás.

A zakatot 8 elfogadó típus („asnaf”) fogadhatja el, veheti át: 1. a szegények („fuqra”), 2. a rászorulóknak („masakin”), 3. a begyűjtő közszolgák („amilin”), 4. az iszlám vallásra újonnan megtértek („mullafatul qulub”), 5. a szolgák („riqab”), 6. az adósok („gharimin”), 7. Isten útján, például mecsetekben („fi-sabilillah”) és az utazók („ibn-as-sabil”).⁶⁴

Nagyon fontos jellemzője azonban a zakatnak, hogy abból az állam kiadásai még abban az esetben sem finanszírozhatóak, ha azt az állam intézményesítve szedi be. A zakat kizárólag az „asnaf” néven összefoglalt elfogadó személyek jólétére fordítható. Ugyanígy nem hasonlítható a keresztények egyházi hozzájárulásaihoz („adóikhoz”) sem, hiszen az előbbi érvelés alapján kizárt, hogy azt – akár csak részben is – az egyház működési költségeinek fedezésére fordítsák.

⁶⁴ Ariff, 2.

IV. Fejezet

**A BETEG LÉLEK ORVOSSÁGA
– A SZADAKA**

IV. A BETEG LÉLEK ORVOSSÁGA – A SZADAKA

Mottó: „*És tartásotok meg az imádkozást, és adjátok meg az alamizsnát*”
(Korán 24: 56)

1. A szadaka jelentése és célja

A szadaka („Sadakah”) önkéntes jótékonytságot jelent.⁶⁵ Célja a fősvénység bűnének kiiktatása. Mivel az emberi természet nem mentes a magamutogatás („riyaa”) vágyától, a szadaka hangsúlyozottan titkos adomány: *„Ha nyilvánossá teszitek az adományokat, az dicséretes dolog. Ám ha titokban tartjátok, és a szegényeknek adjátok, akkor az jobb nektek. És (ez) jóvátesz valamennyit a rossz tetteitekből. És Allah jól ismeri mindazt, amit tesztek [...] És bármi jót adakoztok, az magatok hasznára válik, és [a hívők] nem adakoznak, csak úgy, hogy Allah orcáját (megelégedését) keresik általa. És ami jót adakoztok, teljes mértékben visszakapjátok, és nem szenvedtek igazságtalanságot.”*⁶⁶

A szadaka nem tekinthető szívességnak, amelyért köszönetet vagy hálát várhatna az adományozó. A szadaka – ugyanúgy, mint a zakat – nem egyszerű jogintézmény, annál inkább tekinthető egy speciálisan muszlim, vallási alapú, öngyógyító technikának is, mely alkalmas arra, hogy a fősvény ember megszabadítsa lelkét a bűntől. Amennyiben ezt a felfogást vesszük alapul, az adományozó, mint bűnös ember, nem is várhatna hálát, hiszen éppen ő tartozik köszönettel a lehetőségért, hogy adománya által feloldozást nyerhetett. A fizikailag beteg emberek számára természetes, hogy fizetniük kell a gyógykezelésekért, amelyekkel a földi létüket hosszabbíthatják és könnyíthetik meg. A szadaka spirituális gyógyszer a lelki betegsége, melynek hatása jóval túlmutat a földi lét határán: *„Azok, akik hisznek, és*

⁶⁵ Abdul Aziz et al., 145.

⁶⁶ Korán 2: 271–272

*jótetteket cselekszenek, a biztonságos menedék Kertje jár szíves fogadtatásként azért, amit cselekedtek.*⁶⁷ Kétségtelen, hogy ennek az árát is meg kell fizetni.

A szadaka – a zakathoz hasonlóan – kettős hatású jogintézmény: az adományozó lelki üdve mellett az adományosok szükségleteit is kielégíti, emelve ezzel a társadalom („umma”) általános életszínvonalát. A jóléti társadalom megvalósításában betöltött szerepe miatt ezért tulajdonképpen – bár hivatalosan nem az – a szadaka is az iszlám vallás egyik pillérének tekinthető.

Az igazhitű muszlim egyedül Allah megelégedéséért adakozik, és teljes bizonyossága van afelől, hogy adakozásáért Isten megáldja már az evilágon is: *„És amire kamat gyanánt szert tettetek, hogy gyarapodjon (számotokra) az emberek vagyonában, az nem gyarapodik Allahnál, ám ami alamizsnát adtatok, amellyel Allah arcát óhajdtátok, hát ők azok, akik a többszörösét érik el.”*⁶⁸

*„Azok, akik javaikat Allah Útján költik el, olyanok, mint egy gabonaszem [ültetői], amely hét kalászt hozott, s minden egyes kalászban száz mag van. S Allah [ezt] megtöbbszörözi annak, akinek akarja. És Allah Bőségesen Adományozó, Mindentudó.”*⁶⁹

A Korán ezenfelül még több helyen is említi az adományozás kötelezettségét,⁷⁰ és számos hadisz szintén hangsúlyozza a jótékonyság rendszeres gyakorlásának fontosságát. Ha magyar megfelelőt keresünk a „szadaka” kifejezésnek, a jelentéstartalom szempontjából a legpontosabb fordítás az „alamizsnálkodás”.

67 Korán 32: 19.

68 Korán 30: 39.

69 Korán 2: 261.

70 Korán 2: 274; 32: 15–19; 33: 35; 70: 22–24.

2. A szadaka tárgya

Annak ellenére, hogy az adomány rendszerint pénzbeli vagy vagyoni értékkel bíró ingóság – így zakat al-Fitr is egyfajta szadakának minősül⁷¹ –, a Sharia alapján ez sem „csak” jogintézmény, egyben valláserkölcsi kategória is.

Abu Abdullah, Mohamed ibn Iszmáíl ibn Ibráhím ibn al-Mugíra ibn Berdizbah al-Bukhári perzsa származású hadísz-tudós hitelesnek („szahíh”) tartott hadíszgyűjteményében, a Sahi hal-Bukhariban, az adakozást nem kizárólag a vagyoni értékkel rendelkező dolgokra, hanem erkölcsi-emberi kategóriákra is kiterjeszti: *„Ha rámosolyogsz a testvéredre, az szadaka. Ha megtisztítod az utakat embertársaid előtt, az akadályt képező kövektől, tövises ágaktól és csontoktól, az szadaka. Az eltévedt embert útbaigazítani szintén szadaka.”*⁷²

Azt, hogy valamennyi jócselekedet szadakának minősül, a legeggyértelműbben a szintén al-Bukhári által feljegyzett, 524. hadísz⁷³ példázza, melyet Abu Burda mesélt el: *„Isten küldötte [a Próféta] mondta: 'Minden muszlimnak kötelező adnia szadakát.' Az emberek kérdezték: 'Ó, Isten Prófétaja, és mit adjon az, akinek semmije nincs?' Ő így válaszolt: 'Akkor a keze munkája által adjon szadakát.' Erre tovább kérdezték: 'És ha nem talál munkát?' Így válaszolt: 'Akkor segíthet azokon, akiknek szükségük van rá.' Tovább faggatták: 'És mit tegyen akkor, ha erre sem képes?' Ő így válaszolt: 'Akkor cselkedje a jót, kerülje a rosszat, és majd ezt számolják el a javára szadakaként.'”*

A Korán által tiltott dolog adományozása azonban nem megengedett:⁷⁴ *„Ti, akik hisztek! Egyetek a jó dolgokból, amivel elláttunk benneteket, és legyetek hálásak Allahnak, ha valóban egyedül őt imádjátok! Nem tiltatott meg nektek más, csak a dögállat, minden olyan állat húsát, amely magától hullott el, illetve nem az Iszlám előírásainak megfelelően vágták le, a vér, a disznó-*

⁷¹ Abram, 84.

⁷² Ibid, 98.

⁷³ Bukhari, http://sacred-texts.com/isl/bukhari/bh2/bh2_525.htm (Letöltve: 2015-02-03)

⁷⁴ Abram, 101.

hús, és az, amit másnak áldoztak Allahon kívül. De aki rákényszerül, és nem vágyik rá, tudatos és akaratlagos engedetlenség nélkül, és nem lépi túl a határokat, vagyis csak annyit fogyaszt el ezekből, ami valóban szükséges az életben maradásához, akkor nincs bűn rajta. Bizony, Allah Megbocsátó, Irgalmas.”⁷⁵

3. A szadaka adományozója

Adományozó bárki lehet. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy a Sharia a házastársi közös vagyon fogalmát nem ismeri, ezért elképzelhetetlen, hogy a feleség a férj tudta és hozzájárulása nélkül szadakát adjon. A feleség adománya azonban érvényesnek tekintendő abban az esetben, ha azt annak tudatában juttatja, hogy férje azzal utólag minden bizonnyal egyetértene. Kisebb értékű személyes használati tárgyait azonban férje beleegyezése nélkül is szabadon elajándékozhatja.⁷⁶

4. A szadaka kedvezményezettjei

Ahogy láttuk, a szadaka a valláserkölcsi meggyőződésen alapuló adományozás gyűjtőfogalma, amelybe a zakat is beletartozik. Mind a zakatot, mind a szadakát nyolc jogcímen lehetséges elfogadni, vagyis nyolc elfogadó típus („*asnaf*”) részesülhet belőle: 1. a szegények („*fugra*”), 2. a rászorulóknak („*masakin*”), 3. a begyűjtő közszolgák („*amilin*”), 4. az iszlám vallásra újonnan megtértek („*mullafatul qulub*”), 5. a rabszolgák („*riqab*”), 6. az adósok („*gharimin*”), 7. Isten útján, például mecsetekben („*fi-sabilillah*”) és 8. az utazók („*ibn-as-sabil*”).⁷⁷

A nem kötelező szadakában azonban hitetlenek és a dhimmik is részesülhetnek.⁷⁸ Dhimmi a gyűjtőneve azoknak az őshonos zsidó, keresztény, illetve

⁷⁵ Korán 2: 172-173

⁷⁶ Abram, 102a.

⁷⁷ Ariff, 2.

⁷⁸ Abram, 73a.

más – nem muszlim – vallású népeknek, akik egy társadalmi szerződés („dhimma”) alapján megadták magukat az arab-muszlim hódítóknak.⁷⁹

Az egyik hadís az első kalifa, Abu Bakr leánya, Asma esetét említi, aki megkérdezte a Próféta, hogy politeista anyjának juttathat-e adományt. A Próféta válasza egyértelmű igen volt.⁸⁰

Abu Bakr legidősebb lánya, Asma sírja Mekkában⁸¹

Az objektivitás érdekében azonban le kell szögeznünk, hogy a dhimmik nem élvezhettek a muszlimokéhoz hasonló jogokat. Jogaik korlátozásának mértéke időben és térben változó volt.⁸² Abú Júsuf ibn Ibráhím al-Kúfi (al-Anszári), Abú Hanifának (731–798) a későbbi bagdadi főbírónak, a róla elnevezett Hanafi muszlim jogtudományi iskola tanítványának fennmaradt a „Kitáb al-kharádzs” (A földadó könyve) című műve. A „kharádzs” földadó volt,⁸³ mely a föld hozamának 50%-áig terjedhetett úgy, hogy fizetése mellett a föld a muszlim lakosság tulajdonában maradt. Ebben történik említés a dzsizjáról, melyet a nem muszlim kinyilatkoztatott vallások

79 Bat Ye’or, 9–10.

80 Abram, 103a.

81 A kép webhelye: <https://www.ahlanpk.org/asma.htm> (Letöltve: 2019-12-25)

82 Bővebben: Falus, 2015, 24–25.

83 Ebből eredtek később a „harács”, „harácsolni” magyar szavak.

híveitől szedtek, sőt, itt került rögzítésre a keresztények megbélyegző ruha-viseletének szabályozása is:

„Közben pedig bélyeget kell sütni a keresztények nyakára, mikor az adó befejezése folyik, és amíg szemléljük be nem fejeződött [...] És meg kell parancsolni, hogy egyikük ruhája, hátságállata, vagy külseje se hasonlítson a muszlimokéra. Kötelezni kell őket, hogy a durva zsinagheghoz hasonló övet hordjanak, és mindannyian ilyenekkel övezzék fel magukat. Fejrevalójuk keményített vászonnál készüljön, nyergeikre káposztót akasszanak, szandáljuk szíjait kétszeresre kössék és ne úgy szabják, mint ahogyan a muszlimok szabják; tiltsák meg asszonyaiknak, hogy tevén járjanak; tiltsák meg nekik, hogy új szentélyeket vagy templomokat építsenek a városban, azokon kívül, amelyeket szerződésben kikötöttek maguknak [...] A keresztényeknek meg kell engedni, hogy a városokban élhessenek és a muszlimok piacain adhassanak és vehessenek, de nem szabad sem bort, sem disznót árulniuk, és a városokban nem mutogathatják keresztjeiket.”⁸⁴

A keresztes hadjáratok talán legismertebb összefoglaló művének szerzője, Steven Runciman, a dzsizja jogintézményét így ismerteti:

*„Mohamed próféta maga rendelte el, hogy a pogányok térjenek meg, más-
különbben halál fiai lesznek, de a Biblia népei, vagyis a keresztények és a zsidók
megtarthatják és háborítatlanul használhatják szent helyeiket, azzal a kikötés-
sel, hogy újabbakat nem építhetnek, fegyvert nem viselhetnek és lóra sem száll-
hatnak, ezeken felül pedig fizetniük kell a különleges fejadót, a dzsizját.”⁸⁵*

Az iszlám jog kifejezetten hangsúlyozza a szadaka juttatásának szükségességét a következő kategóriák – rokonság („zhawi al-Qurba”), árvák („wal-yatama”), szegények („wal-masakin”), utazók („wab nisabil”) és koldusok („was-sa’ilin”) – javára, valamint a rabszolgák („wa fi ar-riqab”) felszabadítása céljából.⁸⁶

⁸⁴ Jónás, 57.

⁸⁵ Runciman, 19.

⁸⁶ Abram, 92-93c.

A szadaka kedvezményezettjei szempontjából a rokonságnak adott adomány áll az első helyen. A zakat szabályaival azonos módon ugyanis mindenfajta adományozásra kizárólag abból a vagyonból köteles minden muszlim, amely a saját létfenntartásán felüli felesleg, megtakarítás. A Korán szerint ugyanis először a saját testünknek van joga felettünk, utána jönnek a családtagjaink és a rokonaink, a vérségi kapcsolat közelsége szerint. Az iszlám öröklési szabályai ezeket a kötelékeket tekintik alapvetőnek. Az adakozás szempontjából azonban a közelebbi rokoni kapcsolatban állók közül azok élveznek elsőbbséget, akik nagyobb szükségben vannak. Ez a szabály az ember alapvető gondolkodásmódjára építkező, „természetjogi jellegű” tétel, melyet éppen ezért könnyűnek látszik önkéntes jogkövető magatartással elfogadni, betartani. Ha tehát egy idegen és egy rokon ugyanolyan nehéz helyzetben van, előnyben részesítjük a rokont, de ha az idegen van nagyobb szükségben, akkor a zakatot az idegen kapja. A zakat és a szadaka emberbaráti célja tehát végső soron a természetes emberi választásra épülő, azonban mindenkor a lehető legnagyobb segítséget nyújtó adományozás. Abu Dawud és Hakim is feljegyzi, hogy a saját gyermek, a család, a rokonság igénye minden esetben megelőzi az idegeneket, ezért nem megengedett ezek rovására adományozni még a rászoruló idegenek részére sem.⁸⁷ Ugyanezt az elvet követi az a szabály is, mely szerint ha valaki teljes vagyonát úgy ajándékozza el, hogy van olyan tőle függő hozzátartozója, aki rászorulna a támogatásra, tette gyalázatos cselekménynek („makruh”)⁸⁸ minősül.⁸⁹

Hakim ibn Hizamtól jegyezte fel al-Bukhári az 508. hadísban⁹⁰ a következőket: *„A Próféta így szólt: 'A felső kéz mindig jobb, mint az alsó (tehát az, aki jótékonykodik, jobb annál, mint aki elfogadja azt). Ezért mindenki elsőként a saját hozzátartozóival kezdje a jótékonykodást.'”*⁹¹

87 Ibid, 100.

88 Dien, 98.

89 Abram, 103.

90 Bukhari http://sacred-texts.com/isl/bukhari/bh2/bh2_509.htm (Letöltve: 2015-02-03)

91 Abram, 103.

A 7. században s Mohamed Próféta tanítása mintegy hatszáz évvel előzte meg a keresztény teológiát az állatok megbecsülése, és több mint ezer évvel az európai jogalkotást jogaik intézményesített védelme tekintetében. Assisi Szent Ferencről (1181/82-1226) feljegyezték ugyan, hogy sokak felháborodására beszélgetett az állatokkal, azonban al-Bukhári jegyezte fel azt a történetet, amely szerint a Próféta megengedettnek tartotta a szadaka juttatását állatok részére is: *„Egy ember az úton nagyon megszomjazott. Talált egy kutat. Leereszkedett a kútba, ivott, majd kimászott. Ezután meglátott egy kutyát, amint a nyelvét lógatva lihegett a szomjúságtól. Az ember így gondolkodott: 'Ez a kutya éppen úgy szomjazik, mint az előbb én.' Ezért ismét lemászott a kútba, megtöltötte a cipőjét vízzel, és abból megitta a kutyát. Ezután hálát adott Allahnak, és a bűnei megbocsátást nyertek. Az emberek kérdezték: 'Ó, Próféta, hát az állatok megsegítéséért is jutalmat kapunk?' Mire ő így válaszolt: 'Minden élő teremtménynek nyújtott segítségért jár a jutalom.'”*⁹²

Összefoglalva tehát a hadíszok tanulságát megállapíthatjuk, hogy a szadaka kedvezményezettje szempontjából a Sharia szerint:

- a) az adományozó személye fontosabb, mivel – a szadaka juttatása által – az ő lelkének megtisztulása a cél;
- b) talán éppen az a) pontban írtakra figyelemmel – nevezetesen, hogy nem a kedvezményezett, hanem az adományozó áll a jogintézmény közép-pontjában –, ebben az esetben az állat is rendelkezhet bizonyos fokú jogalanyiséggal, amennyiben a szadakát érvényesen „fogadhatja el” az adományozó lelki üdve érdekében.

5. A szadaka mértéke

A szadaka és a zakat között fontos különbség még, hogy az előbbi fizetésének sem meghatározott idejére, sem pedig mértékére („nisab”) vonatkozó

92 Ibid, 104.

kifejezett megkötéseket nem ír elő a Sharia.⁹³ Két speciális esetben azonban mégis találunk a szadaka mértékére vonatkozó szabályt.

a) A teljes vagyon elajándékozása vonatkozásában:

Mint azt már fentebb kifejtettük, nem tekinthető elfogadhatónak a teljes vagyon elajándékozása idegen kedvezményezett részére, amennyiben saját családjában eltartásra szoruló hozzátartozókon kellene előbb segítenünk belőle. Abu Dawud és Tirmidhi hadísz-tudósok álláspontja szerint azonban amennyiben nincs ilyen hozzátartozó, az adományozónak akkor is tekintettel kell lennie a saját szükségleteire. Kizárólag akkor ajándékozhatja el valaki a teljes vagyonát, ha a saját keze munkájával a továbbiakban is képes eltartania magát.⁹⁴

b) Amennyiben a feleség az adományozó:

Ahmad és al-Bukhári Abu Bakr kalifa leányának, Asmának esetét ismertette rögzíti, hogy a feleség a saját használatában lévő, kis értékű személyes ingóságokat a férje engedélye nélkül is érvényesen elajándékozhatja.⁹⁵

6. A szadaka érvényessége

A fentebb összefoglalt követelményeken túlmenően a szadaka érvényességéhez figyelembe kell venni a következőket:

1. *A szadakát őszinte szívvel kell adni, minden magamutogatástól mentesen, hiszen csak így nyerhetjük el érte a jutalmat, tehát ez tekinthető „rendeltetésszerű joggyakorlásnak”: „Ti, akik hisztek! Ne tegyétek az adományokat hiábavalóvá azzal, hogy felemlégetitek a bőkezűségeket, vagy bántással, hogy megbántjátok azoknak az érzéseit, büszkeségét, akiknek adtatok, mint az, aki azért költi a vagyonát, hogy az emberek lássák [...]”*⁹⁶

⁹³ Abram, 93c.

⁹⁴ Ibid, 102b.

⁹⁵ Abram, 102a.

⁹⁶ Korán 2: 264.

2. Az adományt a leghelyesebb titokban tartani: *„Ha nyilvánosságra hozzátok az adományaitokat, az jó. De ha titokban tartjátok, és a szegényeknek adjátok, az jobb nektek. Eltávolítja rólatok a rossztetteitek egy részét [...] És Allah nagyon jól ismer mindent, amit tesztek.”*⁹⁷
3. A szadaka tárgya kizárólag az Iszlám jog által törvényesnek elismert („halál”) forrásból származhat. Al-Bukhári jegyezte fel Abu Hurairah elbeszélése nyomán a 491. hadísban, hogy a Próféta mondta: *„Ha valaki egy szem datolyát ad szadakaként, azonban azt a becsületes munkával megkerezett pénzéért vette, Allah megáldja, és csak a tisztességgel keresett pénzt tartja Allah a jobb kezében [...]”*⁹⁸
4. Nem szabad késlekedni a szadakával, mert nem tudhatjuk, meddig van rá lehetőségünk: *„És adakozzatok abból, amivel elláttunk benneteket, mielőtt a halál eljön egyitekhez, és ő azt mondja: 'Uram! Nem adsz nekem haladékat egy kis időre, hogy adakozhassak, és a jóravalók között lehessek?'”*⁹⁹ Az 500. hadísban al-Bukhári Abu Hurairah történetét rögzíti, mely szerint *„[e]gy férfi kereste fel a Próféta, és megkérdezte, 'Ó, Allah Küldötte, melyik fajtájú jótékonyaságért jár a legnagyobb jutalom?' Ő így válaszolt, 'Azért, amelyet egészségesen gyakorolsz, nem pedig fukaron, félve a szegénységtől és gazdagságra vágyva. Ne halogasd tehát a halálodig, és csak aztán kérj 'Még és még és még és még' (hiszen a vagyonod akkor már mind az örökösödé lesz).’”*¹⁰⁰
5. Nem szabad számon tartani az adott szadakát. Abu Huraira történetét jegyezte fel al-Bukhári az 504. hadísban, melyben a Próféta felsorolja azt a hét embertípust, amely bizonyosan üdvözülni fog. Ezek közül a hatodik *„egy olyan ember, aki titokban gyakorolja a jótékonyaságot, úgy, hogy nem tudja a bal kéz, mit csinál a jobb (vagyis senki sem tudja, mennyit adott jótékony célra).”*¹⁰¹

⁹⁷ Korán 2: 271.

⁹⁸ Bukhari http://sacred-texts.com/isl/bukhari/bh2/bh2_492.htm (Letöltve: 2015-02-03)

⁹⁹ Korán 63: 10.

¹⁰⁰ Bukhari http://sacred-texts.com/isl/bukhari/bh2/bh2_501.htm (Letöltve: 2015-02-03)

¹⁰¹ Ibid.

6. Kizárólag az a cél lebegjen az adományozó előtt, hogy Allahot láthassa a Paradicsomban. Nem várható el sem hála, sem viszonzás senkitől, aki-
nek a részére szadakát juttatunk: *„aki a vagyonából ad, hogy megtisztítsa
magát, [...] és nem viszonzásul adakozik a szívésségeért, amiket kapott.
Csak azért, hogy Legmagasztosabb Ura Arcát (vagyis megelégedését) keres-
se.”*¹⁰² A Sharia szerint tehát meglepő módon a szadaka – mint ajándé-
kozás – „abszolút szerkezetű jogviszony”.

7. A zakat és a szadaka elhatárolása

1. A zakat az arab nyelvben a „za”, a „kaf” és a „ya” szótövekből ered, je-
lentése: „tisztának lenni, növekedni, gyarapodni”. Az arab nyelvben az
„al zakah” kifejezés jelentése az önkéntes adományozást is magában fog-
lalja.¹⁰³ A szadaka a „sidq” töből ered, jelentése „őszinteség, nyíltság”,
ami az adományozó részéről a hit őszinteségét jelenti.
2. A zakat – mint az iszlám vallás öt alappilléreinek egyike – évente kötele-
zően, elsősorban a Ramadán után juttatandó adomány, mely a minden-
féle – nem csak a kötelező – adakozást magában foglaló szadaka egyik
fajtája. Nem minden szadaka zakat, de minden zakat szadaka.
3. A zakat kizárólag az „asnaf” gyűjtőnévvel összefoglalt 8 jogcímcsoport-
nak adható érvényesen, míg a szadakában bárki részesülhet, aki arra rá-
szorul.
4. A kötelező zakat al-Fitr kizárólag meghatározott ingókban, a zakat al-
Mal pedig pénzben szolgáltatatható, míg a szadaka tárgya akár egy mosoly
is lehet.
5. A zakat szolgáltatásának legmegfelelőbb időpontja meghatározott, míg a
szadaka kötetlenül juttatható.

¹⁰² Korán 92: 18–20.

¹⁰³ Hayecharash et al., 3.

6.A zakat mértéke, a „nisab” szintén meghatározott, míg a szadaka a mosolytól az adományozó teljes vagyonáig terjedhet.

7.A 3–6. pontokban írt okok figyelembevételével, összefoglaló jelleggel megállapítható, hogy a zakatra vonatkozó szabályok kógensek, míg a szadaka az európai jogi terminológiával élve diszpozitív, még hozzá egyoldalúan: az adakozó oldaláról nézve.

A szadaka azonban – bármilyen nagy fontossággal bír is az Iszlámban – itt sem előzi meg a szeretet parancsát: *„A kedves szó és a megbocsátás jobb, mint az adakozás, amit bántás követ [...]”*¹⁰⁴

¹⁰⁴ Korán 2: 263.

V. Fejezet

**AZ OSZMÁN KORI JOGI ARCHEOLÓ-
GIA KÜLÖNLEGES LELETEI
– A „SZADAKA-KÖVEK”**

V. AZ OSMÁN KORI JOGI ARCHEOLÓGIA KÜLÖNLEGES LELETEI – A „SZADAKA-KÖVEK”

Mottó: *„Ti, akik hisztek! Ne tegyétek az adományotokat hiábavalóvá azzal, hogy felemlégetitek a bőkezűségeket, vagy bántással, hogy megbántjátok azoknak az érzéseit, büszkeségét, akiknek adtátok, mint az, aki azért költi a vagyonát, hogy az emberek lássák, és nem hisz Allahban és az Utolsó Napban. Mert ennek a példája olyan, mint a sima szikla, amit egy kevés por fed, aztán sűrű eső hull rá, és csupaszon hagyja. Nincs hatalmatok semmi felett, amit szereztek. És Allah nem vezeti a hitetlen népet.” (Korán 2: 264)*

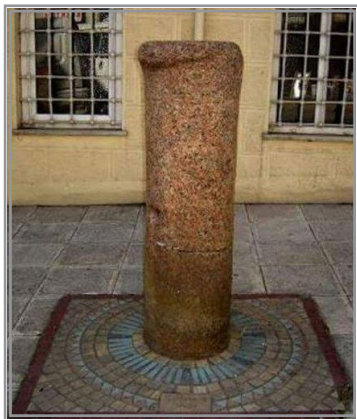
A Korán több verse és számtalan hadís egyaránt hangsúlyozza a szadaka mint az önkéntes adományozás jogintézménye fontosságát. Ez a tény nyilvánvalóvá teszi, hogy ez a jogintézmény milyen kiemelt jelentőséggel bír az iszlám jogban. A muszlim társadalom gondoskodik a tagjairól, igyekszik szűkíteni a szakadékot a gazdagok és a szegények között, a jótékonytságot az emberek közötti szolidaritás eszközének tekinti. Az oszmán társadalom erre tekintettel vezette be a szadaka-köveket, amelyek lehetővé tették az érzékeny adakozás tradíciójának kialakulását. A szadaka-kövek, melyeket általában a dzsámik udvarának csendes zugaiban, utcák rejtett sarkain, hídfőknél vagy temetők bejáratánál helyeztek el, emberi léptékűek, leginkább oszlop formájúak voltak. A tetejükre vagy az oldalukba vésett lyukak lehetővé tették, hogy az adakozók minél könnyebben és észrevehetetlenebbül tudják betenni adományukat, a rászoruló pedig ugyanilyen diszkréten ki tudják venni azt anélkül, hogy emberi méltóságuk sérülne.¹⁰⁵ A szegények éppen csak annyit vettek ki belőle, amennyire szükségük volt, a többit meghagyták a hozzájuk hasonlóknak. Mivel sem az adományozó, sem a rászoruló nem láthatta egymást, mind az adakozó gazdag iránti irigység, mind pedig a szegény frusztrációja kiküszöbölődött. A szadaka-kövek több

105 Falus, Çetin, 201–221.

típusa is fennmaradt Anatóliából és a Balkánról, és ezek az oszmán kultúra történetének fontos részét képezik.¹⁰⁶

Az oszmán társadalom rendkívül kifinomult segítségnyújtási formákat dolgozott ki azon szegények és rászorulóknak számára, akiket emberi méltóságuk meggátolt abban, hogy nyilvánosan kéregeessenek.¹⁰⁷ A szadaka-köveket általában:

– több települést összekötő utak kereszteződéseinek elszigetelt sarkaiban;

Szadaka-kő az isztambuli Üsküdar İmrakor mecszetben (K. Biçici)

– szegény, rászoruló és beteg emberek lakóhelye előtt („távoli” segítségnyújtási módszerekkel mindenkor törekedtek az olyan gyakori betegségek, mint például a lepra elterjedésének megelőzésére);

¹⁰⁶ Ünver, 12–14; Kazici, 60–61; Acun, 47–80.

¹⁰⁷ Duman, 383–384.

Szadaka-kő Isztambulban, a Miskinler kolostorkertben (V. Gülerüüz)

– olyan helyek környékén, amelyek jótékonsági tevékenységekre ösztönöznek, például „tekke”¹⁰⁸, „dergah”¹⁰⁹, „zaviye”¹¹⁰, temetők és síremlékek.

*Szadaka-kő az isztambuli Eyüp sírkertben, a hóhérok temetőjében
(Y. Karaduman)*

108 Dervis monostor az oszmán Török Birodalomban.

109 Kisebb dervis konvent.

110 Muszlim monostor.

A szadaka-kövek többsége ókori építmények romjaiból gyűjtött márvány- vagy kőoszlop. Elég magasak ahhoz, hogy a gyerekek ne ériék el (1,20 m–1,50 m), némelyikük akár 2 méteres is lehet.¹¹¹ A különösen magas oszlopok eléréséhez egy-két lépcsőfokot használtak. Napjainkra a legtöbb ilyen oszlop alacsonyabb az olyan természeti behatásoknak köszönhetően, mint például a talajszint emelkedése vagy kopása. Az emberek inkább az esti vagy éjszakai órákat részesítették előnyben, hogy pénzt hagyjanak az oszlopok kötéstein található üregekben jótékony célra, illetve hogy kivegyék onnan az adományt. Az esti sötétség és a szadaka-kő magassága megakadályozta, hogy a járókelők megláthassák, mekkora összeg került benne elhelyezésre.

A szadaka-kövek másik jellemzője, hogy kizárólag pénzbeli segílyt tartalmaznak. Az oszmánok ugyanis helyénvalóbbnak találták a rászorulóknak közvetlen anyagi megsegítését, hiszen sosem volt világos, hogy kinek, mikor és mekkora összegre van szüksége. A rászorulóknak csak akkora összeget vettek el az elhelyezett adományból, amennyi fedezte a költségeiket.¹¹² Nem viselkedtek önzően és mohón: a maradék pénzt más rászorulóknak hagyták. Így a gazdagok nem kérkedhettek a jócselekedettel, a szegények pedig nem érezhettek szegényt és megalázottságot, hiszen az adományozó és az adományos nem találkozott. Ez az alamizsnálkodási technika erősítette a különböző társadalmi rétegek egységét, valamint a társadalom kiegyensúlyozott jövedelmi szintjét.¹¹³

111 Özönder, 155-161., 421-422.; Acun, 47.

112 Çolak, 54.

113 Ibid.

A szadaka-kövek formájuk és szerkezeti tulajdonságaik alapján alcsoportokban vizsgálhatóak az alábbiak szerint:

1) Különálló szadaka-kövek

Az Anatóliában leggyakoribb szadaka-kövek két külön alcsoportra oszthatóak, melyek közül az egyik hengeres test, a másik pedig négyzet alakú prizmatest.

Szadaka-kő Isztambul Üsküdar kerületében (Y. Çetin)

2) Építmények¹¹⁴ mellett elhelyezett szadaka-kövek

Az ehhez a csoporthoz tartozó szadaka-kövek jellemzően építmények – szökőkutak („műtárgyak”) vagy épületek, főleg mecsetek – mellett helyezkednek el, és kialakításukat, formájukat tekintve ugyanazokkal a tulajdonságokkal rendelkeznek, mint az első csoportba tartozó kövek.

¹¹⁴ Építmény: építési tevékenységgel létrehozott, illetve késztermékként az építési helyszínre szállított – rendeltetésére, szerkezeti megoldására, anyagára, készültségi fokára és kiterjedésére tekintet nélkül – minden olyan helyhez kötött műszaki alkotás, amely a terepszint, a víz vagy az azok alatti talaj, illetve azok feletti légtér megváltoztatásával, beépítésével jön létre (az építmény az épület és műtárgy gyűjtőfogalma). Forrás: az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény (Értv.)

Dzsámi mellett álló szadaka-kő ¹¹⁵

3) Szadaka-kövek, melyeket mélyedésként helyeznek el egy épület testfalán: a „szadaka-üregek”

Az idetartozó szadaka-kövek olyan üregekkel rendelkeznek, amelyekbe az emberi kéz behatolhat. Ezek az üregek elhelyezhetők a mecset kijáratí oldalán lévő oszlopon vagy íves bemélyedésként az épület falán.

¹¹⁵ A kép webhelye: Sadaka Taşları <https://www.sadakatasi.org.tr/page/sadaka-taslari/216> (Letöltve: 2022-04-12)

*Eskişehir Kurşunlu mecset (1526): sadaka-üreg az egyik oszlopba
süllyesztve a kijáratnál (Y. Çetin)*

*Şehzade dzsámi, Isztambul (1544–1548): sadaka-üreg a kerítés falában
(M. Bayram)*

A bursai Muradiye mecset falán található többüregű sadaka-kő (1425–1426) is ennek a csoportnak egyik jellemző példája.

Muradiye dzsámi, Bursa (1425–1426): sadaka-üregek a falban
(Y. Çetin)

A fentiekén túlmenően meglehetősen gyakoriak az olyan sadaka-üregek is, amelyeket íves fülkeként alakítottak ki a falfelületen. Az izmiri Katipzade mecset falán lévő sadaka-üreg ennek a típusnak egy különlegesen szép példája.

Katipzade mecset (18. sz.), İzmir: sadaka-üreg mint íves falfülke
(O. Beşikçi)

4) Kerámia vagy kő anyagú „szadaka-kockák”

A szadaka-kockák a szadaka-kövekkel azonos funkciót töltötték be az oszmán időszakban. Ezek általában széles peremű, keskeny talpzatú, dísztelen vagy igen egyszerűen díszített, edényhez hasonló tárgyak voltak. Mecsetek közelében, félreeső helyeken helyezték el őket.

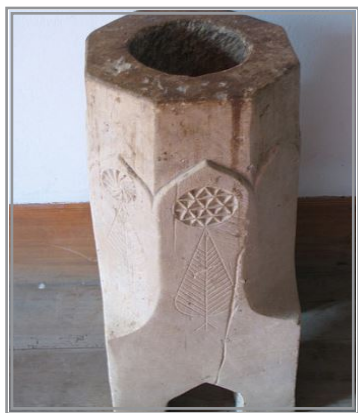
Kurşunlu mecset, Izmir (18. sz.): szadaka-kocka (M. Oğuz)

Egy másik érdekes példa erre a csoportra a szadaka-kocka, amely Diyarbakir tartományban, a Dicle város mellett található Taştepe (Gırşot) falucskában maradt fenn az oszmán korból. Ez a szadaka-kő merev kockatesttel rendelkezik, tetején széles üreggel és kőtetővel.

Taştepe (Gırşot): szadaka-kocka (Karazi)

Bár az oszmán kori szadaka-kövek jellemzően egyszerűek és díszítetlenek, különleges díszítésével, gondos megmunkálásával és felirataival néhány közülük mégis felhívja magára a figyelmet. Ilyen a Kastamonuban található Atabey mecsetből a Sheikh Şabani Veli dervis monostorba áthelyezett két szadaka-kocka. Mindkettőnek négyzet alakú az alsó része, és négy íves nyílása van a felszínen. Egy bizonyos magasság után a testeket nyolcszög alakúra alakították. A nyolcszögletű felületeken a középső résznél lándzsadomborítások találhatók. A domborművek alsó részére az első kő felületén szobrászati technikával életfát ábrázoló ciprusfa motívumot és kör alakú medalionokat helyeztek el. A medálok belsejében szekvenciális faragásos technikával hat csillag és szerencsekerék motívumok kerültek elhelyezésre. A kövek tetején nagy üregek vannak.

Sheikh Şabani Veli dervis monostor, Kastamonu: 1. szadaka-kocka

(Y. Çetin)

A második szadaka-kockát felirat is díszíti.

Sheikh Şabani Veli dervis monostor, Kastamonu: 2. sadaka-kocka
(Y. Çetin)

Hasonló feliratos sadaka-kockát találtak Isztambulban, Ebussuud Efendi sírjánál is.

Ebussuud Efendi sírja, Isztambul: feliratos sadaka-kocka
(M. Cambaz)

Sajnálatos módon az oszmán korból fennmaradt szadaka-kövek nagy része a legújabb korban az önkormányzati tevékenységek: kisajátítások, út-építés, településfejlesztés áldozatává vált – és eltűnt.¹¹⁶ Az elmúlt években civil szervezetek és néhány érzékeny önkormányzat megpróbálta újraéleszteni a szadaka-kövek hagyományát, így Isztambul több kerületében, továbbá vidéki városokban is:

Isztambul Eyüp Kerületi Önkormányzat: modern szadaka-kő (Y. Çetin)

A szadaka-kő modern változata: Adıyaman, délkelet Törökország¹¹⁷

¹¹⁶ Acun, 75.

¹¹⁷ 'Sadaqah Stone' is back in southeastern Turkey Daily Sabah, március 15, 2016. A kép webhelye: https://www.dailysabah.com/turkey/2016/03/15/sadaqah-stone-is-back-in-southeastern-turkey?gallery_image=undefined#big (Letöltve: 2022-04-14)

A szadaka-kövek legnagyobb része Anatóliában és a Balkánon maradt fenn.¹¹⁸ Mivel az Oszmán Birodalom a Magyar Királyságot – később ennek részeként a Török Hódoltságot – szintén a Balkán részének tekintette,¹¹⁹ nem kizárt, hogy hazánkban is találhatóak ilyen kövek, azonban máig azonosítatlan funkcióval. Magyarországon elsőként 2018-ban jelent meg tanulmány a szadaka-kövekről.¹²⁰

118 Ünver, 12–14; Kazici, 35; Acun, 47–80.

119 Törökország a mai napig így említi hazánkat.

120 Falus–Çetin, 201–221.

VI. Fejezet

**A WAQF MINT SPECIÁLIS MUSZLIM
VALLÁSI ALAPÍTVÁNY**

VI. A WAQF MINT SPECIÁLIS MUSZLIM VALLÁSI ALAPÍTVÁNY

Mottó: *„És az evilági élet nem más, csak játék és szórakozás. De a Túlvilág hajléka a legjobb azoknak, akik istenfélők. Hát nem gondolkodtok el?” (Korán 6: 32)*

1. A waqf jelentése és célja

Az iszlám alapítvány, a „waqf” („wakf”, „vakif”) nyelvtani jelentése „megállni”, „lezární”. Az adományozás kontextusában azonban egy elidegeníthetetlen, speciálisan vallási célzatú alapítványt jelent az iszlám jogban. Általában ingatlan vagy pénzösszeg adományozása ez, még hozzá muszlim vallási vagy jótékonyossági célokra. Az adományozott vagyont jótékonyossági alapítvány kezeli.¹²¹

A waqf legfontosabb tulajdonsága, hogy az adományozott vagyontárgy érintetlen marad, kizárólag annak hasznai fordíthatóak jótékony célra. Rendszerint mecseteket, egyházi iskolákat, árvaházakat tartanak fenn ilyen módon, azonban nemritkán hallgatói és kutatói ösztöndíjakat, rásszorulók részére temetési költségeket, sőt, iszlám missziós tevékenységet is finanszíroznak waqf alapítványokon keresztül.¹²² Összefoglaló jelleggel megállapíthatjuk, hogy a civil szféra és az önkéntesség jelentősége a muszlim országokban jóval nagyobb, mint más helyeken.

A Korán nem tartalmaz kifejezett parancsot a waqf-fal kapcsolatosan. Az idevonatkozó szabályok a hadíszokból vezethetők le. Az egyik jól ismert hadísz szerint, mely a Sahih Muslim című, hiteles hadísz-gyűjteményben

¹²¹ Ariff, 42.

¹²² Ibid, 3-4.

került rögzítésre 1631-ben, „*Ibn Umar mesélte, hogy Umar Ibn Al-Khat-tabnak volt egy földje Khaybarban. Ezért elment Mohamed prófétához, és a tanácsát kérte, hogy mitévő legyen vele. A Próféta így szólt: 'Ha gondolod, tedd a földet elidegeníthetetlenné, és fordítsd a hasznát jótékonyagra.'*” A történet úgy folytatódik, hogy Umar alamizsnaként hasznosította a földet, melyet ezután már nem lehetett eladni, örökölni vagy elajándékozni, tehát forgalomképtelenné vált. Mindezt a szegényekért, a rokonaiért, a rabszolgákért, a dzsihádért, az utazókért és a vendégekért tette. Természetesen az nem róható fel, ha a vagyon kezelője is fogyaszt a haszonból a szükségletei szerint, ha azzal nem gazdagítja magát.¹²³ Egy másik hadísban Mohamed így szólt: „*Amikor egy ember meghal, csak három tette éli őt túl: a folyamatos alamizsnálkodás, a használható tudás, és az érte imádkozó gyermekek.*”¹²⁴

A két legrégebbi ismert waqf-dokumentum a 9. századból maradt ránk, a harmadik pedig a 10. század elejéről – mindhárom az Abbászida-korból származik, mely időszak az iszlám „aranykora”.¹²⁵ A legrégebbi keltezett waqf-ot 876-ra datáljuk. Ezt egy többkötetes Korán közzétételére alapították, melyet jelenleg az isztambuli Török és Iszlám Művészeti Múzeuma őriz. A párizsi Louvre Múzeumban található egy ennél is régebbi waqf, papirusz tekercsre írva. Ezen ugyan nem szerepel írásos dátum, azonban minden kétséget kizáróan a 9. század közepéről származik. A következő legrégebbi dokumentum egy márványtábla, melyen a 913-nak megfelelő iszlám dátum szerepel, és egy vendégfogadó waqf státuszát rögzíti. Ez Tel-Avivban, az Eretz Israel Múzeumban látható.¹²⁶

123 Al-Asḳalānī, 784.

124 Ibid, 783.

125 Cooper–Wager-Piyu, 214.

126 Verbit, 140–141.

*Haseki Hürrem Szultána adományozó alapító okirata*¹²⁷

2. A waqf érvényességi kellékei

Az iszlám jog a waqf-alapítvány létrehozását többféle jogi feltételhez köti.

127 Török és Iszlám Művészeti Múzeum, Isztambul. Leltári szám: 2192. Oldal: 1b

A kép webhelye: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Haseki-Huerrem-Sultan-waqf_Jerusalem.png (Letöltve: 2019-12-21)

2.1. AZ ALAPÍTÓ VONATKOZÁSÁBAN

A waqf egy jogi kötelem, melynek során az alapítónak – akit arabul az „*al-wāqif*” vagy „*muḥabbis*” kifejezéssel jelölnek – megfelelő ügyleti képességgel kell rendelkeznie. Ennek megfelelően az alapító:

- a) nagykorú;
- b) cselekvőképese;
- c) megfelelő pénzügyi feltételekkel rendelkezik;
- d) nincs kizárva csődeljárás miatt;
- e) amennyiben az alapító halállal fenyegető helyzetében szóbeli magánvégrendeletet tesz, a waqf alapításának feltételei az iszlám öröklési jog idevonatkozó rendelkezéseivel egyeznek meg.¹²⁸

Annak ellenére, hogy a waqf speciálisan iszlám jogintézmény, a muszlimoknak nem kötelessége ilyeneket alapítani, tehát különböző jogi kultúrák párhuzamos fennállása esetén bármelyik alapítványi forma választható volt. Érdekesség, hogy az iszlám térhódításának első időszakától kezdve még a „dhimmi” lakosságnak is jogában állt létrehozni ilyeneket.

2.2. A VAGYON VONATKOZÁSÁBAN

Az alapítói vagyona (arabul: „*al-mawqūf* or *al-muḥabbas*”) ugyanazok az érvényességi kellékek vonatkoznak, mint más szerződések tárgyaira. Ez azt jelenti, hogy a szerződés tárgya

- a) felett az alapítónak rendelkezési joga van (a tenger halai például erre nem alkalmasak);¹²⁹
- b) nem lehet az iszlám által tilalmazott (például bor vagy disznó);
- c) az adományozás pillanatában nem lehet köztulajdonban, tehát az adományozott dolog kizárólag az adományozó magántulajdona lehet;

128 Encyclopaedia of Islam.

129 Wheeler, 33.

d) az adományozó előzetesen nem ígérhette oda – köthette le a dolgot – egy harmadik személynek.

A fenti négy feltétel egyben igaz valamennyi kötelembre az iszlám jogban.¹³⁰

Az alapítói vagyon általában ingatlan, mint például egy mezőgazdasági földbirtok. Az ingó vagyontárgyak alapítói vagyontárgyként azonban néhány jogbölcseleti iskola – mint például a hanafik – szerint nem vehetők számításba. Olyan jogbölcselek is akadtak azonban, akik szerint arany, ezüst, esetleg valamilyen ország pénze is alkalmas lehet-e arra, hogy waqfot alapítsanak belőle.¹³¹ Ők a többi nagy jogbölcseleti iskola, a Hanbali, a Maliki, valamint a Zahiri követői voltak.¹³²

*A királyi waqf Mushaf (Korán) két kötetének közzétételére
Shaban mameluk szultántól*¹³³

130 Encyclopaedia of Islam.

131 Encyclopaedia of Islam.

132 Wheeler, 32–35.

133 A könyv megtalálható: Kairo, Egyiptom – 770 H / 1368; Dar al-Kutub (Egyiptomi Nemzeti Könyvtár és Levéltár), MS. 9 Masahf. A kép webhelye: <https://friij.georgetown.domains/waqfs/Qur'an-waqf/> (Letöltve: 2019-12-21)

2.3. A KEDVEZMÉNYEZETTEK VONATKOZÁSÁBAN

A waqf kedvezményezettjei – a zakattól eltérően – nemcsak magánszemélyek, hanem társadalmi szervezetek, közösségi célok is lehetnek. Az alapító választásától függ, hogy kinek a javára adományoz: ők lehetnek az alapító családtagjai, a teljes közösség, avagy kizárólag a szegények vagy az úton lévő vándorok, akik arra rászorulnak. A közösség szükségleteinek kielégítésére alapított waqf-ok rendszerint mecseteket, iskolákat, temetőket, ivókutakat működtetnek. A modern iszlám jog megkülönbözteti a „jótékony célra” alapított waqf-ot a „családitól”, mely utóbbi esetén az alapító családtagjai a kedvezményezettek. Természetesen a waqf lehet többcélú is, amikor az alapító a jótékony célra lekötött vagyontárgyhaszon felét a családjára, másik felét a szegények, rászorulóknak megsegítésére rendeli fordítani.

Számos jogelméleti vita tárgya, hogy az alapító lehet-e a saját alapítványának a kedvezményezettje, avagy később dönthet-e úgy, hogy visszaveszi a vagyontárgyat. A legtöbb tudós egyetért abban, hogy egyik sem lehetséges. A hanafik többek között ezzel is magyarázzák azon álláspontjukat, hogy a kedvezményezettek körét az alapításkor pontosan kell meghatározni, ez ugyanis az alapító további jogát a vagyonnal történő egyéb rendelkezés vonatkozásában végérvényesen kizárja.¹³⁴

A kedvezményezettek meghatározása azonban nem egységes. A tradicionális iszlám jog waqf-rendszerében a kedvezményezettek szempontjából kétféle alapítvány létezik, mindkettő kidolgozott, típusos érvényességi feltételekkel:

a) Waqf al-Mu'ayyan (meghatározott személyű)

- az alapítónak meg kell határoznia a waqf kedvezményezettjeit;
- a kedvezményezettek lehetnek név szerint konkretizált személyek vagy név szerint meghatározhatatlan személyek csoportjai, például a rokonok vagy a dhimmik;

134 Encyclopaedia of Islam.

– a kedvezményezettek száma egy vagy több is lehet.

b) *Waqf al-Ghayr Mu'ayyan* (meghatározatlan személyű)

- a kedvezményezetteket csoportosan határozzák meg és az előzőnél tágabb kategóriákba sorolják, például „szegény emberek”, „egy bizonyos terület tudósai”, mecsetek vagy iskolák tanulói;
- a kedvezményezetteknek képesnek kell lenniük a juttatás tulajdonjogának megszerzésére (elegendő, ha a kedvezményezettek köre beazonosítható).

A waqf létrehozható dhimmik javára is, feltéve, hogy a Sharia szerint nem jár semmiféle meg nem engedett tevékenységgel.

Továbbá, abban az esetben, ha a waq alapító okiratában megjelölt kedvezményezett személy vagy csoport már nem él vagy nem létezik, a waqf átadásra kerül egy másik kedvezményezettnek, aki megfelel a korábbi kedvezményezettekkel azonos követelményeknek és feltételeknek. Az alapítványi vagyon ugyanis nem maradhat tulajdonos nélkül.¹³⁵

2.4. AZ ALAPÍTÓ OKIRAT VONATKOZÁSÁBAN

A waqf-okat az alapító nyilatkozata alapján alapítják. Bár a törvény nem írja elő expressis verbis, ezt a nyilatkozatot általában írásos dokumentumban rögzítik. Vannak azonban olyan különleges esetek, amikor a waqf a ráutaló szándékra („kinaya”) is érvényesen alapozható. Ha valaki például mecsetet épít, és megengedi másoknak, hogy imádkozzanak benne, vagy temetőt létesít, és hagyja, hogy mások is eltemessék benne a halottaikat, akkor ez a cselekedet gyakorlatilag közhasznú waqf-nak minősül. Ez azon az egyetemes elven alapul, hogy bizonyos cselekményeket a szokás szerint egy bizonyos jogi aktus végrehajtására irányuló szándék kifejezésének tekintenek.¹³⁶

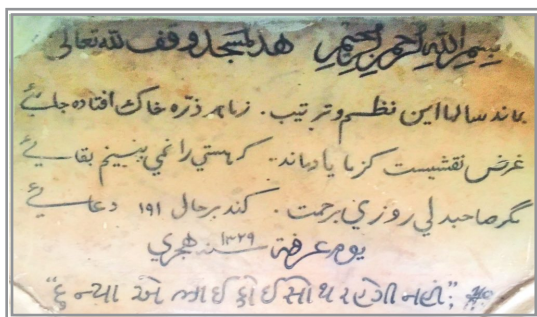
¹³⁵ Falus, 2020, 80.

¹³⁶ Falus, 2014, 1–7.

Ahhoz, hogy a waqf-okirat érvényes legyen, a következő érvényességi kellékeknek szükséges megfelelnie egyidejűleg:

- a) meg kell határozni benne a waqf tárgyát;
- b) az alapítónak ki kell jelentenie, hogy örökre és visszavonhatatlanul adományoz;
- c) az alapítónak meg kell jelölnie a waqf célját és a kedvezményezettek körét.

Mint a kötelmek esetében általában mindenhol, itt is érvényesül az a szabály, hogy mindhárom fenti feltétel érvényes tartalmát az alapító valódi szándéka határozza meg.¹³⁷

Kötéblára írt alapító okirat, India

(Fotó: Mahmood Sanglay)¹³⁸

Bármilyen formában is teszi azonban az alapító a nyilatkozatot, abban a legtöbb tudós (a hanafik és a hanbalik) egyetért abban, hogy a nyilatkozat kötőereje akkor áll csak be, akkor válik visszavonhatatlanná, amikor az adomány valójában megérkezik a kedvezményezettekhez, vagy ténylegesen a használatukba kerül. A waqf ekkor nyeri el jogi személyiségét.¹³⁹

¹³⁷ Dallal, 22–23.

¹³⁸ A kép webhelye: <http://muslimviews.co.za/dismissed-exco-and-trustees-clash-over-waqf/>
(Letöltve: 2019-12-21)

¹³⁹ Encyclopaedia of Islam.

A Shafi és a Hanbali Iskolák véleménye szerint a waqf alapító nyilatkozata visszavonhatatlan. A Maliki jogászok azonban azt állítják, hogy a waqf bármikor visszavonható, mielőtt az alapító okiratot a kádi megerősíti, vagy más, helyben szokásos módon bejegyzésre kerül. Ezt követően pedig már szerintük sem vonható vissza, kivéve, ha a nyilatkozatot végrendeletben tesz meg, és az örökhagyó azt később megsemmisíti.¹⁴⁰

3. A waqf működése

Az alapító az alapításkor előre kijelöli a waqf kurátorát („nāzir”, „mutawallī”, vagy „ḳayyim”), továbbá meghatározza a későbbi kurátorok kinevezésének a szabályait. Az alapítónak élete során mindvégig lehetősége van a kurátor kinevezésére. A római jogban, valamint az erre épülő európai jogrendszerekben az alapítvány mint jogintézmény kialakulásától fogva kizárólag ez az érvelés volt elfogadható. A tradicionális iszlám jog szerint azonban lehetségesek olyan adományok is, amelyek esetében a kedvezményezettek köre rendkívül korlátozott, ilyenek például a családi alapítványok. Ezekben az esetekben természetesen nincs szükség kurátorra, és a kedvezményezettek, a család tagjai, maguk működtetik a waqf-ot. Ez azért lehetséges, mert a kedvezményezetteket az iszlám jog virtuális tulajdonosnak tekinti.¹⁴¹

Ahogy az iszlám jogban minden szerződés alanya, a kurátor rendelkezik ügyleti képességgel. Mindezen túlmenően természetesen feddhetetlen („amīn”) és adminisztrációban járatos személynek is kell lennie. Vannak olyan jogbölcselek, akik szerint az iszlám vallásos célú waqf kurátorának ezenfelül muszlim hitűnek is kell lennie. Érdekes módon azonban a konzervatív hanafik elvetik ezt a szigorú követelményt.¹⁴²

¹⁴⁰ Falus, 2020, 83.

¹⁴¹ Encyclopaedia of Islam.

¹⁴² Encyclopaedia of Islam.

A kurátor gondoskodik az adományozott ingatlan állagának megőrzéséről és szükség esetén javításáról; az ingatlan bérbeadásáról; a bérleti díj, avagy az ingatlan egyéb hasznainak beszedéséről; az ingatlan fejlesztéséről; ellátja a kedvezményezetteket az alapító okiratban szabályozott módon és mértékben; dönt a waqf-fal kapcsolatos vitákban; biztosítja, hogy a waqf működése megfeleljen az alapító okiratban rögzített célnak és az irányadó jogszabályoknak; továbbá mindezek érdekében – szükség esetén – alkalmazottakat vesz fel és foglalkoztat. Ebből következik, hogy a kurátor a tevékenységéért jogi felelősséggel tartozik. Jogállása a kiskorú gyámjéhez, illetve a cselekvőképtelen nagykorú személy gondnokához hasonló, így a kádi a waqf adminisztrátora felett is törvényességi felügyeletet lát el.

*Waqf-ot szerkesztő hivatalnok dolgozószobája, Mevlana Múzeum, Isztambul*¹⁴³

4. Waqf az oktatásban a modern iszlám társadalmakban

Napjainkban a waqf, az alapítványi fenntartású intézmény a legtipikusabb forma a muszlim államokban. A muszlimokat számos tényező készteti arra, hogy vagyonukat az iszlám oktatás céljára adományozzák. Ezek közül a következő négy a legszembevetőbb:

¹⁴³ A kép webhelye: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/01/Waqfnameh.JPG> (Letöltve: 2019-12-21)

4.1 ALLAH ÁLDÁSÁNAK KERESÉSE

Az iszlámban a gazdagság és a tulajdon azt jelenti, hogy Allah áldása van a jó módú embereken, akik ezért büszkék a helyzetükre. A waqf-gyakorlat fontos médium ahhoz, hogy még közelebb kerüljenek Allahhoz: ha ugyan- is önként mondanak le egyes vagyontárgyaikról, amelyekre büszkék, azért további áldásokban részesülnek:

„Azoknak a példája, akik vagyonukat Allah útján költik el, olyan, mint egy mag [gabona], amely hét tüskét növeszt; minden tüskében száz szem van. És Allah megsokszorozza [jutalmát], akinek akarja. És Allah mindent felölölő és tudó. Azok, akik a vagyonukat Allah útján költik el, majd nem követik, amit elköltöttek, emlékeztetőkkel vagy [egyéb] sérülésekkel, jutalmukat Uruk- kal fogják elnyerni, és nem lesz félelem tőlük, és gyászolnak.”¹⁴⁴

Az „Allah útjában álló költség” magában foglal minden joggyakorlatot, mint például a kórházépítés, oktatási intézmény alapítása, rászoruló embe- reknek nyújtott humanitárius segély, idősek támogatása.

4.2 AZ ISZLÁM VALLÁS TERJESZTÉSE

Az iszlám vallás célja a gondoskodó társadalom kialakítása, a gazdagok és szegények közötti szakadék csökkentése és a muszlimok együttműködésé- nek erősítése. Vagyonukat ezért a legtöbben oktatási célokra adományoz- zák annak érdekében, hogy hatékonyan biztosítsák az iszlám vallás terjesz- tését és továbbvitelét.

¹⁴⁴ Korán, 2: 261–262

Az SA Alapítvány egyik iskolája, Malajzia¹⁴⁵

4.4 A GAZDASÁG FEJLESZTÉSE

Vannak olyan waqf-ok, melyeknek célja a társadalom (ummah) társadalmi-gazdasági fejlesztése. Malajziában például Sejk Juned Tola földet adományozott azzal a céllal, hogy ott a rászoruló tanulatlan lakosság zöldségeket és gyümölcsöket termesszen. Gondoskodott arról is, hogy a kedvezményezettek elsajátíthassák a megfelelő mezőgazdasági technikákat. Az ipar fellendítése érdekében pedig iparosokat és klumpakészítőket hívott meg a korábban elmaradott Padang Rengasba, és gyártóközpontot alakított ki a részükre. Ennek az erőfeszítésnek az eredményeként Padang Rengas 1930 végére közel 30 maláj kisvállalkozásnak adott otthont: kávéházaknak, mosodáknak, gumiboltoknak, kiskereskedéseknek, fodrászatoknak.¹⁴⁶

¹⁴⁵ SA Alapítvány (waqf). A kép webhelye: <https://awqafsa.org.za/malaysia-reviving-widely-untapped-waqf-segment-finance/> (Letöltve: 2019-12-21)

¹⁴⁶ Azha, Latiff et al., 25.

VII. Fejezet

AZ OSZMÁN KORBÓL
FENNMARADT „RÉGI” TÍPUSÚ
TÖRÖK ALAPÍTVÁNYOK

VII. AZ OSMÁN KORBÓL FENNMARADT „RÉGI” TÍPUSÚ TÖRÖK ALAPÍTVÁNYOK

Motto: *„Aztán a parancsunk kijelölt útjára helyeztünk téged, kövesd hát azt, az Iszlám törvényeit és előírásait, és ne kövesd azoknak a vágyait, akik nem tudnak.”*(Korán 45: 18)

1. A waqf és a Sharia a 21. században

Napjainkban, amikor a globalizálódó világban újra és újra felmerül az alapjogintézmények egységesítésének igénye, szükségesnek tűnik ismét visszatekinteni a jogfejlődés kezdeteire, mely azokat életre hívta. Ez a készítés elsőként a Sharia alapján kialakult jogrendszerek jogalkalmazóiban fogalmazódott meg, akik előbb a gyarmatosítók hatására, majd a nyugati világgal erősödő nemzetközi kereskedelem folytán a 20. századra elveszíteni látszottak közös gyökereiket.¹⁴⁷

A civil szervezetek szabályozásában is megtalálhatóak azok a jogtechnikai hasonlóságok, amelyek alapján a nyugati és az iszlám jogrendszerek egységes gyakorlatot lennének képesek kialakítani. A nálunk közhasznú alapítványként ismert jogintézmény távoli előzményei már Mezopotámiában és Egyiptomban is működtek,¹⁴⁸ majd a 7–8. században az iszlám „szűrőjén” keresztülhaladva fejlődött ki a Sharia által szabályozott tradicionális iszlám alapítvány, a waqf.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Çizakça, 2014, 2.

¹⁴⁸ Bővebben: Borgolte.

¹⁴⁹ Çizakça, 2020, 5.

A Sharia-t magyarázó hodzsa

Viaszmúzeum, Doğubayazıt, Törökország (Fotó: Falus Orsolya, 2018)

A klasszikus iszlám jog szerint waqf akkor születik, amikor egy tehető ember, az alapító – akit arabul az „al-wāqif” vagy „muḥabbis” kifejezéssel jelölnek és megfelelő ügyleti képességgel rendelkezik – felkeresi a helyi bírót, a kádit,¹⁵⁰ és kijelenti előtte a waqf létrehozásának szándékát. A kádi ezután rögzíti az alapítványnak juttatott vagyon („al-mawqūf; al-muḥabbas”) mennyiségét, melyet egy meghatározott célhoz rendelnek. Így a klasszikus hagyomány szerint ebben a kezdeti szakaszban két feltétel együttes megléte szükséges az alapítvány érvényességéhez: az adományozott vagyonnak magántulajdonban kell lennie és az alapítás tényét be kell jelenteni az illetékességgel rendelkező helyi bíróságnál. Az alapítvány vagyontól kezdve Allah tulajdonának tekintik, ami megfelelő gazdasági és jogi védelmet biztosít számára.¹⁵¹

150 Kádi (qádi): muszlim előljáró vagy bíró, akit eredetileg közvetlenül a kalifa bízott meg azzal, hogy egy adott területen ellássa az igazságszolgáltatási feladatokat.

151 Çizakça, 2020, 5.

Ami az adományozott vagyontra vonatkozó szigorú érvényességi feltételt illeti, nevezetesen, hogy magántulajdonban kell állnia, a 19. századtól kezdődően észrevehetően enyhült. Példa erre Irán, ahol az állam elkobozta a néhai sah vagyonát és új waqf-okat létesített vele,¹⁵² valamint az állam aktív alapítói szerepe Törökországban,¹⁵³ Kuvaitban, Iránban és Malajziában.

*Az iráni Legfelsőbb Bíróság épülete
Tehrán, Irán (Fotó: Falus Orsolya, 2018)*

Az állam mint alapító szerepe a nyugati jogi kultúrában sem ismeretlen jelenség. Példa erre a Volkswagen Alapítvány (Volkswagenstiftung) is, melyet 1961-ben Alsó-Szászország és a szövetségi állam a Volkswagenwerk privatizációja kapcsán hozott létre mint az ország egyik legnagyobb tőkével rendelkező, független alapítványát, a tudományos kutatás előmozdítása érdekében.¹⁵⁴

¹⁵² Çizakça, 2014, 4.

¹⁵³ Falus, 2017, 100–104.

¹⁵⁴ Volkswagen Alapítvány: <https://www.volkswagenstiftung.de/en/foundation/about-us> (Letöltve: 2021-07-20)

2. A török „vakfi” tradicionális típusai

A waqf-nak a mai szabályozás alapján két alapvető fajtáját különböztetjük meg: a jótékony célú (quasi „közhasznú”) waqf-ot („waqf khayri”), valamint a családi waqf-ot („waqf ahli”), melyet az alapító rokonai és leszármazottai javára alapítanak.¹⁵⁵ Çizakça professzor az előbbi kettőt ötvöző „hibrid” változatot is külön kategóriaként említi azzal a kiegészítéssel, hogy a gyarmatosítás hatására az iszlám világ nagyobb részén a kizárólag családi alapítványok a 19–20. századra eltűntek, napjainkban azonban erősödni látszik az a tendencia, amely ismét életre hívja ezt az átmenetileg elhanyagolt jogintézményt.¹⁵⁶ A modern szakirodalomban külön típusként jelenik meg a „szerződésbe foglalt” waqf, ami egyben azt is jelenti, hogy alapevetben nem szükséges alapító okirat az érvényes alapításhoz, elegendő az alapítási szándék bejelentése a kádi / illetékes bíróság előtt.¹⁵⁷

Tradicionális muszlim tanító

Nemzeti Múzeum, Téhérán, Irán (Fotó: Falus Orsolya, 2018)

¹⁵⁵ Fitouri, 248–249.

¹⁵⁶ Çizakça, 2020, 5.

¹⁵⁷ Alias, 490.

Törökországban az alapítvány, a „vakfi” típusait a jogelmélet egy másik módszerrel is csoportosítja, ami a köztársaság kikiáltásával és a Sharia eltörlésével hozható összefüggésbe. Az alapítvány fogalmát a hatályos Török Polgári Törvénykönyv (Türk Medeni Kanunu) III. fejezet 101. §-a határozza meg, részletesen pedig – 2008. február 2-a óta – az alapítványokról szóló 2008. évi 5737. törvény szabályozza.¹⁵⁸

A Török Köztársaság zászlaja

Ankara, Törökország (Fotó: Falus Orsolya, 2016)

A Török Köztársaság 1923. október 29-i kihirdetése után Törökország szekularizálódott, és a Sharia helyett modern törvények bevezetését tűzte ki célul. Elsőként parlamenti bizottságot hoztak létre az osztrák, a német, a francia és a svájci polgári törvénykönyvek vizsgálatára, mely vizsgálódás eredményeképpen a svájci polgári törvénykönyv átvételéről döntöttek. A török polgári törvénykönyvet 1926. február 17-én fogadták el.¹⁵⁹ A Shariával való teljes szakítás azonban nem sikerülhetett, mivel az iszlám nem kizárólag vallás, hanem életforma,¹⁶⁰ ami parlamenti döntéssel nem változ-

¹⁵⁸ Falus, 2017, 100–102.

¹⁵⁹ Egeresi, 136.

¹⁶⁰ Falus, 2020, 353–360.

tatható meg egyik napról a másikra. Az új jogszabály szerint ennek megfelelően tovább működhetek a tradicionális, az Oszmán Birodalom korában kialakult alapítványtípusok, amelyek mellett a globalizáció és a szekularizáció eredményeként további új, modern típusok kerültek bevezetésre. Ennek következtében használatos lett a „régí” (oszmán eredetű) és az „új” (a köztársaság kikiáltását követően bevezetett) nyugati alapítványtípusok megkülönböztetése is. A „régí” alapítványtípusok: a „Mazbut”(összeolvadt), a „Mülhak”(mellékletben lévő), valamint a „Cemaat” (közösségi) alapítványok. Egy felmérés alapján ma Törökországban 5376 „Mazbut”, 322 „Mülhak”, valamint 161 „Cemaat” alapítvány működik.¹⁶¹

2.1. MAZBUT (ÖSSZEOLVADT) ALAPÍTVÁNYOK

A „Mazbut” alapítványtípus az oszmán korból maradt fenn. Azokat az alapítványokat értjük alatta, amelyek eredeti alapítóinak vagy kurátorainak örökösei már nem élnek vagy nem lehettek fel – avagy kiskorúak, ezért nincs olyan cselekvőképes személy, aki igazgatná ezeket az eredetileg in perpetuum létrehozott jogintézményeket. Asz ilyen vakfi-k működtetéséhez központi hatóságra van szükség.¹⁶²

Törökországban az alapítványokról szóló hatályos 2008. évi 5737. számú alapítványi törvény rendelkezése szerint ezeket az Alapítványok Főigazgatósága vezeti és képviseli. Ezek tehát *„azok az alapítványok, amelyeket az Alapítványok Főigazgatósága kezel és képvisel, valamint azok az alapítványok, amelyeket a hatályon kívül helyezett 743. számú török polgári törvénykönyv hatálybalépése előtt hoztak létre, és amelyeket az Alapítványok Főigazgatósága irányít az alapítványokról szóló 2762. számú törvénynek megfelelően.”*¹⁶³

161 Foundations in Turkey: Basic Information Foundations in Turkey: <https://www.tusev.org.tr/userfiles/image/Image/philanthropy%20study%20summary.pdf> (Letöltve: 2021-07-09)

162 Çizakça, 2014, 5.

163 T. C. Vakıflar Genel Müdürlüğü (Török Köztársaság Alapítványok Főigazgatósága) honlapja: <https://www.vgm.gov.tr/foundations-in-turkey/foundations-in-turkey/mazbut-fused-foundations> (Letöltve: 2021-07-23)

Amennyiben az örökösök kiskorúak, jogosultak az alapítvány céljainak megvalósítására, valamint ingatlanjainak fenntartására és az egyéb költségeinek megfizetése után fennmaradó összeg folyósítására. Ezt az alapító okirat alapján minden esetben az Alapítványi Főigazgatóság regionális igazgatósága utalja az érintett kiskorúak részére. A betéti alap számláján ez a többletösszeg – amennyiben azt a követelés keletkezésétől számított öt éven belül a jogosultak nem igénylik – bevételként kerül elszámolásra. A kiskorú örökösöknek ezt a jogát speciális „haszonélvezeti jogként” (İntifa Hakkı) tartják számon.¹⁶⁴

A Mazbut alapítványok kifejezetten elterjedtek a kulturális örökségek kezelői között. Az ENSZ Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) 1972. november 16-án, Párizsban fogadta el a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló egyezményt. Ezt hazánk az 1985. évi 21. törvényerejű rendelettel tette a magyar jog forrásává, míg Törökország 1983-ban csatlakozott az egyezményhez. Ez az egyezmény mondja ki, hogy a kulturális javak nemcsak azoknak az országoknak a tulajdonai, amelyekben találhatóak, de az emberiség közös kulturális örökségét képezik. Előírja a kulturális javak nemzeti és nemzetközi védelmét és átadását a jövő generációi számára. A török parlament ezért fogadta el 1983-ban a 2863. számú törvényt. Törökországban 96 000 bejegyzett kulturális örökség található, melyek közül 19 825-öt az Alapítványok Főigazgatósága kezel: helyreállítja az ingatlanokat, megőrzi azokat, majd átadja a következő generációknak. Ma Törökországban több mint 40 000 Mazbut alapítvány működik, melyek összesen mintegy 80 000 alapítványi ingatlant kezelnek. A 2008-ban hatályba lépett 5737. számú alapítványi törvény 30. §-a lehetővé teszi, hogy azokat az ingatlanokat, amelyeket eredetileg alapítványok építettek, majd kulturális örökséggé nyilvánítottak és cselekvőképes örökösök híján jelenleg az államkincstár vagy a helyi önkormányzat birtokában vannak, Mazbut alapítvány kezelje.¹⁶⁵

¹⁶⁴ Ibid.

¹⁶⁵ Çoruhlu, 11s20.

2.2. „MÜLHAK” (MELLÉKLETBEN LÉVŐ) ALAPÍTVÁNYOK

A Mülhak alapítványok azok a – már az Oszmán Birodalom idején alapított – civil szervezetek, amelyeket továbbra is az eredeti alapítók utódai irányítanak. Az ilyen vakfi-k működése felett az állam kizárólag törvényességi felügyeletet gyakorol, és a részükre teljes adómentességet biztosít.¹⁶⁶

A „mellékletben lévő” megnevezés arra utal, hogy ezek az alapítványok az új polgári törvénykönybe egy külön mellékletben felsorolva, a hatályba lépése előtt alapítottakként kerültek be. Az indokolás szerint ezek a közhasznú civil szervezetek az iszlám elfogadásával együtt tovább fejlődtek, és az Oszmán Birodalom időszakában számos olyan feladatot teljesítettek sikeresen, melyeket a mai, modern török állam is felvállal. Az 5737. számú alapítványi törvény szerint: *„Az alapítványokat, amelyeknek az irányítását az alapítók utódaitól származóknak kell végrehajtaniuk, és a 743. számú török Polgári Törvénykönyv hatálybalépése előtt már működtek, „mellékletben lévő alapítványoknak” nevezik.”* A Mülhak alapítványok az alapító okiratukban szabályozott módon működnek.¹⁶⁷

2.3. CEMAAT (KÖZÖSSÉGI) ALAPÍTVÁNYOK

A közösségi alapítványok jótékonyági szervezetek, melyeket nem muszlim vallású török állampolgárok (például görög, örmény vagy zsidó kisebbségek) hoztak létre a Török Köztársaság alapítása előtt. Nyilvántartásba vételük és felvételük az Alapítványok Főigazgatóságának főkönyvébe 1936-ban történt meg. Ezeket a kisebbségi közösségekhez tartozó karitatív intézményeket alapítványként tartják nyilván. Alapítvány létrehozása egy bizonyos közösség támogatására az új török polgári törvénykönyv alapján már nem lehetséges, ezért kizárólag az új törvény hatályba lépése előtt alapított szer-

¹⁶⁶ Çizakça, 2014, 6.

¹⁶⁷ T. C. Vakıflar Genel Müdürlüğü (Török Köztársaság Alapítványok Főigazgatósága) honlapja: <https://www.vgm.gov.tr/foundations-in-turkey/foundations-in-turkey/annexed-mulhak-foundations> (Letöltve: 2021-07-23)

vezetek folyamatos működése megengedett. Az 5737. számú alapítványi törvény 3. §-a szerint: *„A közösségi alapítványokat olyan alapítványoknak nevezzük, amelyek jogi személyiséggel rendelkeznek a 2762. számú alaptörvény szerint, és amelyek Törökország nem muszlim közösségeihez tartoznak, amelyek tagjai a Török Köztársaság állampolgárai, függetlenül attól, hogy rendelkeznek-e alapítványi igazolvánnyal vagy sem.”*¹⁶⁸ A közösségi alapítványok működését szintén az Alapítványok Főigazgatósága felügyeli.

Ugyanezen törvény 4. §-a értelmében ezek az alapítványok önálló jogi személyek, melyeket a kuratórium („alapítványi tanács”) irányít. Az alapítványi tanács döntése alapján szerezhettek ingatlant, továbbá az ingatlanok felett teljes körű rendelkezési joguk is van: bérbe, haszonbérbe is adhatják azokat. Az ingatlanok vagy a közösségi alapítványok által később megszerzett jogok hasznosabb ingatlanokkal vagy jogokkal helyettesíthetők vagy az alapítvány felhatalmazott szervének döntése alapján elidegeníthetők, kivéve a törzsvagyoni elemeket. Az Alapítványok Főigazgatósága 167 ilyen szervezetet tart nyilván és felügyel. Ezek közül néhány – a teljesség igénye nélkül: a Beşiktaş Cihannüma Rum Ortodox Templom Alapítvány, a Független Török Ortodox Egyházak és Patriarchátus Alapítvány, az Üsküdar-i Profiti İlya Rum Ortodox Egyház és Iskola Alapítványa, a Galata Rum Általános Iskola Alapítványa, az Antakya Rum Katolikus Templom Alapítvány, az Eyüp Surp Astvazazin Örmény Templom és Arakelyan Iskola és Temető Alapítvány, a Beyoğlu Zsidó Rabbínátus Alapítvány, valamint az İzmiri Zsidó Hitközség Alapítványa.¹⁶⁹

3. A Hagia Szófia esete

„Régi” típusú alapítványként működik a Hagia Szófiát fenntartó szervezet is. 2020. július 2-án egy török közigazgatási bíróság döntött arról, hogy

¹⁶⁸ Çizakça, 2014, 7.

¹⁶⁹ A T. C. Vakıflar Genel Müdürlüğü (Török Köztársaság Alapítványok Főigazgatósága) honlapja: <https://www.vgm.gov.tr/foundations-in-turkey/foundations-in-turkey/cemaat-community-foundations> (Letöltve: 2021.07-23)

visszavonja a Török Minisztertanács 1934. november 24-i 2/1589. számú rendeletét, mely az épületet annak idején múzeummá, emlékhellyé nyilvánította. A rendelet visszavonó határozatot július 10-én tették közzé. 2020. július 24-én, pénteki imával nyitották meg ismét a muszlim istentiszteletek előtt a bizánci építésű hajdani ortodox bazilikát Isztambulban, Törökországban.

Hagia Szófia, Isztambul

Isztambul, Törökország (Fotó: Falus Orsolya, 2018)

A Hagia Szófia név az ókori görög „hagia” (szent) és a „Szófia” (bölcse-ség) szavak kombinációja (törökül „Ayasofya”). Ez volt Isztambulban a Kelet-Római Birodalom által épített legnagyobb templom, melyet háromszor építettek fel ugyanazon a helyen. Nagy Szent Konstantin császár 330. május 11-én itt avatta fel a birodalom új fővárosát, Konstantinápolyt, amely sok évszázadon át az egyetlen keresztény metropolisz szerepét töltötte be. A bizánci szakrális építészet kétségkívül hatással volt az iszlám világ egészére, különösen az oszmán-török építészetre. 1453-ban, amikor az oszmánok meghódították a várost, a templomot mecsetté alakították át a Mihrab (Mekka irányát jelző falfülke) kijelölése után. 1462-ben az uralkodó, II. Hódító (Fatih) Mehmed szultán az épületet mecset céljára adományozta a

muszlim lakosoknak, alapítványi formában. A szóban forgó dokumentum 65 méter hosszú, gazellabőr irat, melyben a szultán mecsetek, kórházak és leveskonyhák adományozásáról határoz, továbbá tartalmazza ezen intézmények bevételi és kiadási nyilvántartásait is. Mivel a felsorolt ingatlanok közül a legfontosabb kétségtelenül a Hagia Szófia, ezt a dokumentumot az utókor „Hagia Szófia Alapítvány” dokumentumnak nevezte el.¹⁷⁰

II. Mehmed szultán alapítványa a Hagia Szófia mecsetként történő adományozásáról

*Török Földhivatali és Kataszteri Főigazgatóság Archivuma, Ankara*¹⁷¹

Később a híres Mimar Szinán, Nagy Szulejmán szultán keresztény származású építész is részt vett az épület átalakításában. 1985 óta az UNESCO világörökség része.¹⁷²

A török álláspont megismeréséhez ismét hangsúlyozni kell, hogy a közsátság szekularizációs törekvései az ismert okok folytán nem járhattak együtt a Shariától történő maradéktalan elszakadással.

170 Török Földhivatali Főigazgatóság, Ankara. Honlapja: <http://parselsorgu.tkgm.gov.tr/> (Letöltve: 2021-07-25)

171 A kép webhelye: <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/fatih-sultan-mehmetin-ayasofya-vakfiyesi-tapuya-emanet/677695> (Letöltve: 2021-07-25)

172 Nagymihályi, 56–59.

Az Oszmán Birodalom annak idején egy sajátos földtulajdonosi rendszert hozott létre, s így gazdaságát, a Sharia elveivel összhangban, ennek megfelelően alakították ki.¹⁷³ Az Oszmán Birodalom földtörvénye (1858) a földterületeket a következő minőségi osztályokba sorolta: „műlk” (korlátozott magántulajdon), „mîrî” (nagy mezőgazdasági földterületek, melyek az állam tulajdonában vannak), „vakîf” (alapítványi föld), „metrûk” (lelőők és közhasználatra szánt területek) és „mevât” (szántóföldi használatra nem alkalmas, például köves terep és mocsarak).¹⁷⁴ Ezek közül a legizgalmasabb az alapítványi földterületek jogi sorsa volt, ami a köztársaság kikiáltása után, a korábbi polgári törvénykönyv – és az abban foglalt alapítványi típusok – hatályon kívül helyezése folytán különleges intézkedéseket igényelt. Már a megnevezések is megváltoztak, hiszen, míg az Oszmán Birodalomban az alapítványok létesítő okirata megnevezése „vakfiye” volt, ugyanezen dokumentumot a köztársaság kikiáltása után már „alapító okiratként” határozták meg. Az első alapítványi törvény 1935-ben lépett hatályba, majd 2008-ban kiderült, hogyan és milyen formában olvadt össze az Oszmán Birodalom korából fennmaradt alapítványi ingatlan üzemeltetése az állami funkciókkal, és az alapító vagy a kurátorok utódai nélkül működő Mazbut (összeolvadt) alapítvány a 2008. évi alapítványi törvény rendelkezése szerint az állami Alapítványi Főigazgatóság kezelésébe került. A törvény ugyanakkor azt is tartalmazza, hogy az ingatlan eredeti alapítványi céltól eltérő használata tilos.¹⁷⁵

Tekintettel arra, hogy az alapító II. Mehmed szultán a rendelkezésre álló, hiteles és érvényes alapító okirat szerint a Hagia Szófia épületének rendeltetismódjaként kifejezetten a mecset-funkciót határozta meg, a hatályos alapítványi törvény értelmében a múzeumként történő hasznosítás tekinthető törvénysértőnek. A török jogi álláspont szerint ennek nem mond el-lent az, hogy a Hagia Szófiát, mint a világ kulturális örökségét, a Török Köztársaság ezzel a funkcióval is megvédje és karbantartsa.¹⁷⁶

173 Karadag, és Sit, 45–65.

174 Aydoğdu, 1–26.

175 Çoruhlu et al., 350.

176 Çoruhlu, 110–120.

VIII. Fejezet

**JÓTÉKONYSÁG
AZ ÁBRAHÁMI VALLÁSOKBAN**

VIII. JÓTÉKONYSÁG AZ ÁBRAHÁMI VALLÁSOKBAN

Mottó: *„Mindenki úgy adjon, ahogyan előre eldöntötte szívében, ne kedvetlenül vagy kényszerűségből, mert a jókedvű adakozót szereti az Isten.” (Biblia, 2Kor 9,7)*

1. A jótékonyság eszméje az ábrahámi vallásokban

Az „ábrahámi” vallások, melyeket összefoglaló néven abrahamizmusnak neveznek, a sémi eredetű vallások csoportja, az ókori izraeliták judaizmusából származnak, és valamennyien Ábrahám Istenét imádják. A bibliai beszámoló szerint Ábrahám pátriárka a három nagy monoteista vallás atyja: a judaizmusé, a kereszténységé és az iszlámé. Ezeken túlmenően idesorolandók az ezek valamelyikéből létrejött kisebb vallások is, így például a szamaritánizmus, a bábizmus vagy a rasztafári mozgalom.

A vallás mindig mozgatórugója volt a jótékonykodásnak – még akkor is, ha világszerte egyre nő az ateisták és a valláskritikusok létszáma.¹⁷⁷ A latin „caritas” szó a Szent Jeromos-féle Vulgata¹⁷⁸ Új Testamentumában használatos fordítása a görög „agapé” (ἀγάπη) kifejezésnek, mely a „szere-
tet” egy megkülönböztetett megnyilvánulási módjára utal. A judaizmus, a kereszténység és az iszlám mind létrehozta a maga jótékonyági jogintézményeit, amelyek – mivel azonos hitelveken gyökereznek – természetesen hasonlítanak egymásra.¹⁷⁹ Az adakozás szelleme, legyen szó időről, pénzről vagy erőforrásokról, mindhárom vallás fókuszpontjává válik egyházi ünnepeik időszakában.¹⁸⁰

177 Morris.

178 Latin nyelvű Biblia-fordítás.

179 Smith, 269–294.

180 Falus, 2020/b, 8.

A judaizmusban elterjedt héber eredetű „cedáká” kifejezés szó szerint „megigazulást” jelent, de általában a jótékonyág megjelölésére használják. Mivel azonban ez egy olyan cselekedet, amelyet a Tóra parancsol, és ezért egyházi szempontból nem önkéntes, ez a gyakorlat technikailag nem jótékonyági aktus. A zsidók „törvénytiszteletből” adnak cedákát a rászorulóknak pénz, idő vagy egyéb erőforrások formájában, nem pedig önkéntesen, nagylelkűségből vagy jótékonyaságból. A Tóra megköveteli, hogy a zsidók a jövedelmük 10 százalékát igazságos cselekedetekre vagy célokra fordítsák, függetlenül attól, hogy a fogadó fél gazdag vagy szegény.¹⁸¹

A keresztény egyház jogi személyként való elismerése I. Konstantin császár által egyben azt is jelentette, hogy fokozatosan megjelenhetett a jogi személy önálló vagyona: az egyházi tulajdon.

*Nagy Konstantin mint keresztény uralkodó, a Hagia Szófiában*¹⁸²

Az egyházak ennek alapján jogi személyek, továbbá alapítók és örökösök is lehetnek. I. Justinianus császár, a nagy kodifikátor, később a szerzetesi

¹⁸¹ Donin.

¹⁸² Sáfrány. A kép webhelye: <http://www.fokusz.info/index.php?cid=1285654298&aid=1307532223>
(Letöltve: 2022-04-23)

közösségeket (kolostorok) és a jótékonsági célú alapítványokat („piaae causae”) is jogi személyiséggel ruházta fel. Az alapítványok jogi személyként történő elismerése a középkori Európában lehetővé tette a jómódú, istenfélő magánszemélyek számára, hogy kolostorok és vallási, jótékonsági célokat szolgáló egyéb szervezetek javára ingatlanadományokat tegyenek, esetleg örökre („in perpetuum”).¹⁸³

*A legenda szerint I. Justinianus álmában látta meg először a Hagia Szófia sziluettjét*¹⁸⁴

A középkori Európában a 12. és 13. században a latin kereszténység valószínűsége „jótékonsági forradalmon” ment keresztül.¹⁸⁵ Gazdag mecénások százai alapítottak leprakórházakat és egyéb ápolóintézményeket a betegek és a szegények számára. Új szerzetesközösségek és vallási rendek jöttek létre, melyek elsődleges küldetése az intenzív karitatív munka.¹⁸⁶ A középkori jótékonykodás elsősorban a társadalmi státusz emelésének és a meglévő hatalmi hierarchiák megerősítésének egyik módja volt.¹⁸⁷

183 Panico, 132–139.

184 Múlt-kor 2021. nov. 14.: Hódításaival támasztotta fel a Római Birodalmat I. Justinianus császár. A kép webhelye: <https://mult-kor.hu/hoditasaival-tamasztotta-fel-a-romai-birodalmat-i-justinianus-csaszar-20211114> (Letöltve: 2022-04-23)

185 Bővebben: Brodman.

186 Falus, 2015, 33–34.

187 Davis, 935–950.

2. Az ábrahámi vallások jótékonyági alapítványainak összehasonlító elemzése

A zsidó hekdés, a keresztény *piae causae* alapítvány és a muszlim *waqf* mint jogintézmények, figyelemre méltó hasonlóságot mutatnak.¹⁸⁸ A fent említett jogintézmények között öt alapvető konformitás van:

- a) Alapításuk úgy történt, hogy egy személy, az alapító, lemondott egy bizonyos vagyontárgyról, és azt egy meghatározott jótékonyági (pl. vallási, közszolgáltatási, oktatási stb.) célra rendelte felhasználni.
- b) Az adományozással az alapító lemondott az általa így létrehozott jogintézmény feletti irányításról.
- c) A jogintézmény az alapító által kiválasztott vagyonkezelő irányítása alá került.
- d) Az átruházott vagyon bevételeit kizárólag az alapító által meghatározott célra, vagyis a jogintézmény küldetésének megvalósítására lehetett fordítani, de az alaptőkét (alapítványi vagyont) érintetlenül kellett hagyni.
- e) Ezeket a jogintézményeket Istennek szentelték, és arra szánták, hogy túléljék az alapító halálát.

A *waqf* és a *piae causae* alapítvány esetében azonban további egyezés is megállapítható: mindkét jogintézmény lehetőséget adott arra, hogy a kedvezményezettek körét az adományozó leszármazottaira korlátozzák. A *waqf* ugyanis lehetett a köz javára tett alapítvány, „*waqf khairi*”, de lehetőség volt arra is, hogy a „*waqf ahli*” – mint családi alapítvány – kizárólag az adományozó leszármazottait támogassa. A *piae causae* alapítványt ugyanígy létre lehetett hozni a köz javára is, vagy „*fidei commissum*ként”, amellyel az alapító biztosította a családi vagyon átadását nemzedékről nemzedékre.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Bővebben: Hennigan.

¹⁸⁹ Adam, 45–65.

A hekdés, a piae causae alapítvány és a waqf hasonló jogi jellemzői

	HEKDÉS	PIAE CAUSAE ALAPÍTVÁNY	WAQF
VAGYONTÁRGY ADO- MÁNYOZÁSA MEGHA- TÁROZOTT CÉLRA	+	+	+
AZ ALAPÍTÓ LEMOND A JOGINTÉZMÉNY IRÁNYÍTÁSÁRÓL	+	+	+
A JOGINTÉZMÉNYT EGY MEGBÍZOTT VAGYONKEZELŐ IRÁ- NYÍTTJA	+	+	+
AZ ALAPÍTÓ ÁLTAL ADOMÁNYOZOTT VAGYONTÁRGY EL- IDEGENÍTHETETLEN MARAD	+	+	+
ÖRÖKRE („IN PER- PETUAM”) HOZZÁK LÉTRE, ISTEN DICSŐ- SÉGÉRE	+	+	+
AZ ALAPÍTÓ CSALÁD- JA, LESZÁRMAZOTTAI IS RÉSZESEDHETNEK BELŐLE	–	+	+

(A szerző saját szerkesztése.)

A fenti markáns egyezések alapján alappal feltételezhető, hogy az ábrahámí vallások jótékonyági alapítványai egymás gyökerein fejlődtek, sőt, párhuzamos történelmi helyzetekben hatottak is egymásra.

IX. Fejezet

A „HIÁNYZÓ LÁNCSZEM”

IX. A „HIÁNYZÓ LÁNCSZEM”

Mottó: *„Leküldtük hozzád az Írást az Igazsággal, hogy bizonyítsa azt, ami az Írásból előtte volt, és ítélkezzen azok fölött.” (Korán 5: 48)*

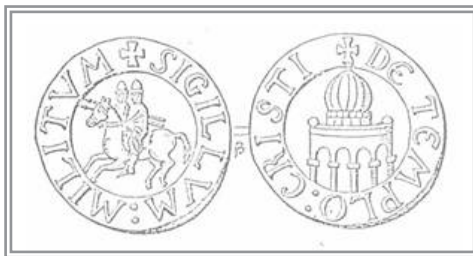
Az előző fejezet utolsó megállapításához kapcsolódva az is elképzelhető, hogy éppen az időben a zsidó és a keresztény valláshoz képest később megjelent iszlám jogának kutatása vihet minket közelebb az európai jogfejlődés talányainak megoldásához is. Egyes kutatók¹⁹⁰ álláspontja szerint például az iszlám az a „hiányzó láncszem”, amely magyarázatot ad arra a kérdésre, hogy az angolszász „common law” miért különbözik annyira az Európa többi részén elterjedt és a római jogra épülő kontinentális jogrendszertől.¹⁹¹ Valószínűnek tartják, hogy a Templomos lovagok importálták a muszlim tanokat, amelyek átalakították a nyugati jogi és oktatási szisztémát. A londoni „Inns of Court” néven híressé vált jogászcéhek például, amelyek a középkorban, a Templomosok működésének idején kialakított jogintézmények voltak, rendkívüli módon hasonlítanak az iszlám mecsetek köré épült iskolákra, a medreszékre, ahol szunnita tudósok vitáztak a különböző jogintézményekről.

Jeruzsálem – a Templomos és Johannita Lovagrendek jelenléte és tevékenysége miatt – különösen figyelemre méltó kapcsolódási pont volt Anglia és az iszlám világ között. Mindkét szervezet keresztes lovagrendként működött a keresztes hadjáratok idején. 1119-ben kilenc istenfélő lovag jelent meg a champagne-i Hugues de Payns vezetésével az éppen akkoriban királlyá koronázott II. Balduin jeruzsálemi király (1118–1131) előtt. Azzal a kéréssel fordultak az uralkodóhoz, hogy támogassa őket törekvésükben, mely szerint a Jaffa és Jeruzsálem közötti zarándokúton a békés zarándokok védelmét ellássák. A király beleegyezett a kérésbe. Palotájának azt a részét

190 Walker, 208.

191 Devichand.

engedte át a lovagoknak szálláshelyül, amelynek helyén korábban Salamon temploma állt.¹⁹² A Szent Sír kanonokjai szintén átadtak egy parcellát a templom helyén lévő birtokaikból. A lovagok a jeruzsálemi pátriárka, az amiens-i Gormond de Piquiny előtt letették a szegénység, szüzesség és engedelmesség hármasságát, és mivel Salamon egykori templomának helye lett a székhelyük, a „Templom lovagjai”-nak nevezték őket.¹⁹³

*A Templomos Lovagrend pecsétje*¹⁹⁴

A lovagrend a 13. század végéig működött Jeruzsálemben, alapítását követően azonban nemcsak a Szentföldön, hanem Európában is tartott fenn rendházakat. Londoni házukat 1128-ban hozták létre.¹⁹⁵

1. A londoni „Inns of Court”

Amikor a 13. század vége felé, 1280 körül, az úgynevezett közönséges perek bírósága és a számadási kamara állandósult a Westminsterben, és a felvirágzó kereskedőváros, London is megkövetelte a bíróságain fellépő képviselőktől a megfelelő szakmai ismereteket, a világi jogászok új rétege a Westminster és a City között, a középkori Holborn falu környékén tele-

¹⁹² Falus, 2015, 64.

¹⁹³ Charpentier, 11.

¹⁹⁴ A kép webhelye: https://hu.wikipedia.org/wiki/Templomosok#/media/F%C3%A1jl:Seal_of_Templars.jpg (Letöltve: 2020-04-20)

¹⁹⁵ Gaudiosi, 1231–1261.

pedett le. Négy legnagyobb „szállása, fogadója” (inn) ma is megtalálható a Temze északi partján, a Strand és a Holborn között. A „Temple” eredetileg a templomos lovagok londoni háza volt. Az Inner Temple csarnoka a lovagrend refektóriumának területén helyezkedett el, a román stílusú, a 4. században Konstantin császár által Jézus Krisztus sírja fölé emeltetett rotunda mintájára a 12. századtól Anglia-szerte közkedvelté vált, rendszerint kúp alakú tetőzettel fedett, kerek templomépület, az úgynevezett Round Church kerengőjének tőszomszédságában. Feltehetően az 1340-es évek körül, azonban még 1388 előtt, a jogászság két társaságba, az Inner Temple-be, illetve a Middle Temple-be tömörült.¹⁹⁶

A „common law” keleti kapcsolódási pontja tehát a londoni „Inns of Court”, ahol a gyakorló jogászok összegyűltek és szakmai vitákat folytattak a középkori Temple árnyékában. Az „Inns of Court”, amely a mai napig Anglia és Wales hivatásos jogi képviselőinek szakmai kamarája, négy részből áll: Gray’s Inn, Lincoln’s Inn, Inner Temple és Middle Temple. Ezek a kamarák a gyakorló ügyvédek magában foglaló testületi szervezetek, amelyek célja tagjaik tekintélyének, illetve jogainak megvédése, fegyelmi ellenőrzésük és a fegyelmi joghatóság gyakorlása, véleményadás ügyvédi és jogalkotási, valamint igazságszolgáltatási kérdésekben. Épületeikben szakkönyvtárak, éttermek, kápolnák és képzésre, konferenciák, egyéb rendezvények tartására alkalmas helyiségek egyaránt megtalálhatóak. A 20. század végére azonban a tagok számának emelkedése, valamint a modernebb elhelyezési körülmények iránti igény miatt több kamara is kiköltözött az „Inns of Court” területéről.¹⁹⁷

196 Kecskés, 365–382.

197 Thornbury, 553–576.

*Lincoln's Inn, London*¹⁹⁸

„Most elhagyjuk Londont, és belépünk Jeruzsálembe”, jegyezte meg Robin Griffith-Jones, a Temple plébánosa, ahogy végigsétált a templom látványos kör alakú csarnokában.¹⁹⁹ A mai napig köztudatban lévő elmélet, mely szerint a Templomosok az „Inns of Court”-ot muszlim mintára hozták létre Londonban, mégis valószínűtlen, mivel a Templomos lovagrendet 1314 után feloszlatták, a jogászok pedig csak az 1360-as évek végén kezdtek el gyűlekezni az „Inns of Court”-ban.

2. A muszlim „waqf” és az angolszász „trust”

Ez azonban nem feltétlenül zárja ki teljesen a Templomos lovagok közvetítő szerepét. A középkori muszlim oktatási központokat a „waqf” nevű speciális jogintézmény keretein belül működtették, amelyek biztosították vagyongazdálkodásuk függetlenségét. A két jogintézmény hasonlósága több pon-

198 A Lincoln's Inn névadója Henry de Lacy, Lincoln 3. grófja, (meghalt: 1310), I. Edward király tanácsadója. Forrás: <https://www.britainexpress.com/London/lincolns-inn-chapel.htm> (Letöltve: 2022-04-22)

199 Griffith-Jones, 276., 281.

ton is szembetűnő. Mind a „waqf”, mind a „trust” esetében forgalomképtelenné válik az adományozott dolog; annak hasznait meghatározott személyek javára vagy általános jótékonyági célokra kell fordítani; az alapító vagyon (corpus) elidegeníthetetlené válik; a kedvezményezettek pozíciója nem tartozik az öröklési jog hatálya alá; a szervezet működésének folyamatosságát pedig mindkét esetben megbízott kinevezése – waqf-ok esetén a „mutawalli” – biztosítja. A trustot a megbízás (mandate) és a letét (deposit) kombinációjának tekinthetjük.²⁰⁰ Vannak, akik azzal érvelnek, hogy – mivel a templomosok idején Angliában fogalmazták meg az első olyan jogszabályt, amely a trust-ok működését szabályozza – valószínűleg a waqf jogintézménye volt rá hatással.²⁰¹

A szignifikáns különbség a waqf és a trust között az, hogy – amennyiben eredeti tárgya megszűnt létezni – kifejezett nyilatkozattal vagy akár hallgatólagosan is, lehetőség van a vagyon más jótékony célra fordítására. Erre az az egyszerű magyarázat, hogy az iszlám jog szerint érvénytelen az a waqf, amely nem rendelkezik jótékonyági céllal. Ilyen különbség azonban csak az iszlám családi waqf („waqf ahli”) és a nem jótékonyági céllal alapított angol trust között merül fel. A nem családtag-kedvezményezettek támogatására létrehozott „waqf khairi” esetében értelemszerűen fel sem merülhet ez a probléma.

Egy másik eltérés továbbá az, hogy a trust esetében a kezelt vagyon (trust property) tulajdonjoga a vagyonkezelőt (trustee) illeti meg, ő azonban azt a saját vagyonától elkülönülten köteles kezelni, mivel a kedvezményezettnek szintén fennáll rajta egyfajta – a tulajdonjoghoz nagymértékben hasonlító – joga. A trust tehát a common law rendszerében nem szerződés, mivel a vagyonkezelő quasi fiduciáriusként jár el a kedvezményezett (beneficiary) érdekében.²⁰² Az angolszász vagyonkezelő és a muszlim mutawalli jogállása között ezért szintén nem tapasztalható lényeges eltérés.²⁰³

200 Sándor, 40–64.

201 Bővebben: Berman.

202 Sándor, 42.

203 Gaudiosi, 1231–1261.

A két jogintézmény azonosságait és különbségeit – alapvető tulajdonságait tekintve – a következő táblázatban foglalhatjuk össze:

A waqf és a trust jogi összehasonlítása

	WAQF	TRUST
Szándék	Vallásos	Nem szükséges vallásosnak lennie
Az alapító mint kedvezményezett	Kizárt, kivéve a Hanafi Jogi Iskola szerint	Lehetséges
Cél	A közösség (ummah) javára	Bármely törvényes célra
A vagyontárgyat kire bízzák	Allah	Vagyonkezelő (trustee)
A törvényes képviselő jogállása	A mutawalli csak menedzser	A trustee jogállása megközelíti a tulajdonosét
Időtartam	Szigorúan, kizárólag örökre („in perpetuum”)	Az alapító okiratban szabadon meghatározható
Visszavonhatóság	Visszavonhatatlan	Visszavonható
Alapítói vagyon (corpus)	Elidegeníthetetlen	Elidegeníthetetlen
Haszonélvezők	A közösség (ummah) javára	Az alapító okiratban meghatározottak szerint

(A szerző saját szerkesztése Çizakça, 2000²⁰⁴ alapján.)

204 Çizakça, 2000, 11–13.

3. A Merton College

A waqf mint a tradicionális iszlám jog, a Sharia egyik jogintézménye, alkalmas eszköznek bizonyult arra, hogy általa a tudósok minden szempontból megőrizték függetlenségüket a középkori Közel-Keleten. A muszlim államokban mindig is ezek voltak leggyakrabban az iskolarendszer fenntartói valamennyi képzési szinten.²⁰⁵ Az oktatási ágazat waqf-jainak professzionális szakmai menedzsmentre van szüksége ahhoz, hogy a hit követői számára folyamatosan biztosíthassák a képzéseket. A jó menedzsment feladata ennek érdekében az adományozott vagyontárgyak, ingatlanok hatékonyságának javítása. Ennek érdekében a waqf kijelöli az ingatlan kezelőjét (mutawalli). A „mutawalli” az alapítványi vagyont ezután kellő gondossággal köteles kezelni. A vagyont nem zálogosíthatja el, kizárólag a kádi engedélyével, hacsak az alapító okirat ettől eltérően nem rendelkezik. A dolgot egy évnél hosszabb időre nem adhatja bérbe. A dologban beállott veszteségért még szándékos hanyagság esetén is felel. A „mutawalli” nemcsak az alapító okiratban foglaltak megsértése vagy a hanyagsága miatt beállott kár miatt menthető fel, de leváltható erkölcstelen, esetleg italozó életvitele miatt is.²⁰⁶ Az ő feladata az is, hogy a vagyont az iszlám előírásainak megfelelően kezelje, mivel a jótékonyasági céllal adományozott vagyontárgyat az egész iszlám közösség, az „umma” tulajdonának tekintik. A vagyonkezelőnek ezért mindenkor tisztességesen, bölcsen, becsületesen kell eljárnia, és ezt a becsületet és bizalmat a menedzsmentben is meg kell teremtenie.²⁰⁷

Az Oxfordi Egyetem jogtörténet professzora, Paul Brand volt az első, aki párhuzamot fedezett fel a waqf jogintézménye és aközött a trust között, amellyel 1264-ben Walter de Merton – akiről köztudott, hogy kapcsolatok fűzték a Templomos Lovagrendhez – megalapította a Merton College-ot.²⁰⁸ Ennek az oktatási intézménynek a megalapításával Sir Walter De Merton

205 Falus, 2016, 51–59.

206 Falus, 2014/b, 1–7.

207 Latiff, et al., 25.

208 Brand, 184.

(1205–1277) jogász és felszentelt pap, megteremtette az úgynevezett „college-rendszert”,²⁰⁹ melynek jellegzetessége, hogy az egyetemi intézeteken, kutatóközpontokon felül részben autonóm intézmények, college-ok alkotják, a diákok és az oktatók nagyobbik része pedig nem csupán az egyetemmel, hanem valamely college-dzal is jogviszonyban áll.²¹⁰ Walter de Merton Anglia lordkancellárja, Bath érseke, a Merton College – mint az Oxfordi Egyetem első intézménye – alapítója és Rochester püspöke volt. Politikai sikerességének záloga jogászai és diplomáciai képességeiben rejtett. III. Henrik őt bízta meg azzal, hogy bírja rá a pápát arra, hogy ismerje el a fiát, Edmundot, Szicília királyának. Sikeres tárgyalása jutalmaként 1261. július 12-én III. Henrik lordkancellárrá nevezte ki.

Sir Walter de Merton szarkofágja a Rochester katedrálisban

(Fotó: Julian P Guffogg, 2013)²¹¹

Még ebben az évben a birtokán, Surrey-ben, a Merton Priory-ban két kúria használati jogát adományozta „az iskolában lakó tudósok” támogatására. Ez volt a Merton College történetének kezdete. 1264-ben Maldenben, Surrey-ben megfogalmazta „Merton tudósai házának” alapító okiratát. Tíz

209 University of Cambridge <https://map.cam.ac.uk/colleges> (Letöltve: 2020-04-15)

210 A kép webhelye: <https://www.geograph.org.uk/photo/3744718> (Letöltve: 2022-04-22)

211 Photo: Guffogg, Julian P. Source: <https://www.geograph.org.uk/photo/3744718> (Letöltve: 21-12-2019)

évvel ezután ugyanezek a tudósok Oxfordba tették át a székhelyüket, ahol megalapították állandó házukat. A Merton College egyike volt tehát a legkorábbi college-rendszerű oktatási intézménynek Oxfordban. Merton alapító okirata közös társasági létformát biztosított egy vagyonfelügyelő vagy szuperintendens felügyelete mellett, de – mivel a tagok a belépéskor szigorú esküt tettek, amelynek megszegése esetén elveszíthették akár az ösztöndíjukat is – a college valójában egy szerzetesi közösséghez hasonlított, ahol azonban világi papokat képeztek. Az 1264-ben precízen megfogalmazott szabályrendszert később az első cambridge-i college, a Peterhouse is átvette, így kijelenthető, hogy az mindkét egyetem fejlődésére hatással volt.²¹²

Az oxfordi Merton College

(Fotó: David Ross)²¹³

Az alapító okirat bevezető rendelkezéseiben Merton megfogalmazta a trust jótékony – közhasznú – célját, és ennek érdekében, valamint támogatására meghatározott vagyont rendelt. Ezek a tartalmi elemek teljes

212 „Merton, Walter de”. The Oxford Companion to British History. A kép webhelye: Encyclopedia.com: <https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/merton-walter-de> (Letöltve: 2019-08-23)

213 Britain Express. A kép webhelye: <https://www.britainexpress.com/cities/oxford/merton.htm> (Letöltve: 2022-04-22)

mértékben megegyeznek az iszlám jogból ismert waqf kötelező tartalmi elemeivel. A waqf ugyanis érvénytelen volt jótékony cél és végleges hatályú vagyonátruházás nélkül.²¹⁴ Walter de Merton ezután kifejtette a trust első feltételét, miszerint „*a fent említett hallgatók csakis a rokonaink lehetnek, ők is csak addig, amíg becsületesek és tanulni képesek, valamint hajlandóak előrehaladni az [ilyen tanulmányokban].*” Ez valójában azt jelentette, hogy a trust az alapító azon családtagjait támogatta, akik „nélkülözték a fenntartásukhoz szükséges javakat”, és őket is kizárólag megfelelő teljesítményük esetén. Ez a rendelkezés összhangban állt az iszlám gyakorlattal. Az alapító ezt követően meghatározta azt a jövedelmet, amelyet a kedvezményezettek részére juttatnak: „Évente legalább negyven shilling vagy ötven négy részletben, amennyiben az alapítvány megfelelő bevételekhez jut.” Ez a megfogalmazás bizonyos fokú rugalmasságot biztosított a vagyonkezelő számára, mivel a rendelkezés a kedvezményezettek részére folyósítandó támogatásnak csak az alsó határát rögzítette. Ilyen flexibilis szabályozást alkalmaztak a muszlim jogászok is: „a mutawalli [...] tartsa az összegeket meghatározatlanul, mert az alapítványi vagyon kezeléséből befolyó bevételek is ingadoznak. Úgy képes a kötelezettségeit megfelelően teljesíteni, ha a mindenkor befolyó jövedelmet osztja el egyenlően [...] vagy egy meghatározott arányban.”²¹⁵

Az alapító okirat kifejezett rendelkezéseket tartalmaz a mindenkori vagyonfelügyelő kinevezése tárgyában is. A Ház tizenkét rangidős tudósa választotta ki azt a személyt, akinek jelölését aztán Wichester püspökének kellett jóváhagynia. Ez az eljárás szigorúbb a waqf-ok esetében alkalmazotknál, mivel „a waqf irányítására meghatározott számú férfi nevezi ki a mutawallit, anélkül, hogy előzetesen konzultáltak volna a kádival”.²¹⁶

A Merton College 1264-ben megfogalmazott alapító okirata teljes mértékben megfelel a waqf létesítő okirata érvényességi kellékeinek, miközben

214 Gaudiosi, 1231–1261.

215 Gaudiosi, 1231–1261.

216 Ibid.

nem sérti meg az iszlám jogintézmény egyik alapvető elvét sem. Amennyiben Merton dokumentumát nem latinul, hanem arab nyelven írták volna, az formailag elfogadható waqf okirat lett volna. Természetesen azonban Walter de Mertont nem ugyanaz a szándék vezette a College megszervezésekor, mint a muszlim alapítót, hiszen ő nem Allah dicsőségére hívta életre a jogintézményt. Ő egyértelműen és kizárólag az oktatás fejlesztését és családtagjainak támogatását tűzte ki célul.

4. A jogtörténet válasza

A két jogintézmény hasonlóságának kérdésére elsőként jogtörténeti szempontból keresünk magyarázatot. Tény, hogy a középkor évszázadaiban számos arab nyelvű szöveget fordítottak latinra. Nincsenek azonban adataink arra nézve, hogy ezek közül bármelyiket is idézte volna angol jogi dokumentum. Brand professzor arra is rámutatott továbbá, hogy a templomosok mindenekelőtt keresztes lovagok voltak, akik inkább harcolni kívántak a muszlimok ellen, mintsem tanulni tőlük, továbbá ritkán kerültek eléggé közel egymáshoz annyira, hogy a jogintézményeiket működés közben megfigyelhessék.²¹⁷

Mindezekről függetlenül tény az is, hogy a középkori Angliában a kontinens többi országának joggyakorlatától igencsak eltérő jogintézmények alakultak ki, mint például az esküdtszék, valamint „a jog kilencetized részben a birtoklásról szól” elve.

A 9. század végétől a 11. század közepéig Szicíliát muszlim hódítók kormányozták. A Szicíliai Emirátus 831–1091 között működött a szigeten, és Palermo volt a fővárosa. A mórok, akik először 652-ben foglalták el a területet, később teljesen átvették a hatalmat a Bizánci Birodalomtól, és arab-bizánci többnyelvű államot hoztak létre. A muszlim hódítókat végül – hosszú harcok eredményeként – a normannok űzték ki a szigetről. Az utolsó muszlim települést, Noto városát, 1091-ben sikerült elfoglalnia I. Roger király csapatainak.

²¹⁷ Brand, 184.

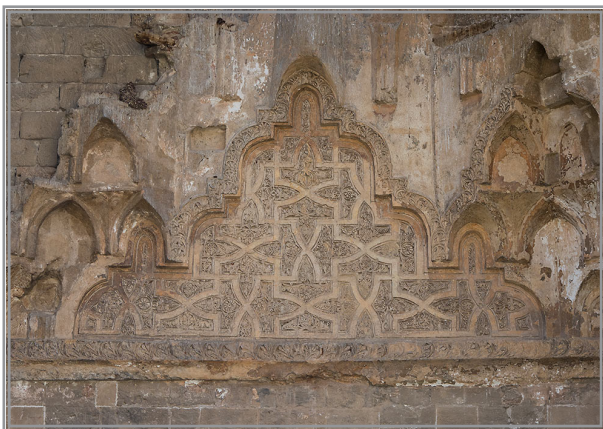

I. Roger, Szicília királya és Judith d'Evreux menyegzője ²¹⁸

A mór megszállók a keresztényeket és a zsidókat „dhimmi”-ként kezelték, és így azok bizonyos fokú szabadságot élveztek.²¹⁹ A Szicíliában élő mór hódítók nagyobb része szunnita muszlim volt, akik a Maliki jogi iskola tanait követték. A Maliki jogrendszer egyes rendelkezései észrevehető hasonlóságot mutatnak egyes angolszász jogintézményekkel, mint például az esküdtbírósi eljárás és a földhasználati jogok tartalma. Szicília ilyen szempontból ajtót nyitott az iszlám tanainak Európa felé, azonban továbbra sem egyértelmű, hogy ezek a tanok miként jutottak el Angliába.

218 Ismeretlen művész alkotása, Château de Pirou, Normandia. A kép webhelye: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Roger_I_of_Sicily_and_Judith_d%27Evreux.jpg (Letöltve: 2022-04-22)

219 Metcalfe, 142.

Muszlim geometrikus építészeti motívumok a mór hódítás idejéből.

La Cuba kastély, Palermo (Fotó: Per-Erik Skramstad)²²⁰

A normann bárók 1061-ben érkeztek először Szicíliába – öt évvel azelőtt, hogy Hódító Vilmos elfoglalta Angliát. A normann vezetők később folytatták az arabokkal való szoros kulturális kapcsolatok kialakítását. Ezek a normannok vérségi kapcsolatban álltak II. Henrik angol királlyal, akinek a common law jogrendszer kialakítását tulajdonítják. II. Henrik a 12. században alakította ki a common law rendszerét, olyan forradalmi változásokat generálva ezzel az angolszász jogban, mint az esküdtszéki tárgyalás. Makdisi²²¹ szerint ez a jogintézmény közvetlenül az iszlám jog hatására alakult ki Angliában, méghozzá feltehetően Szicílián keresztül. Vannak azonban ennél korábbi tanulmányok is, amelyek a common law rendszerére gyakorolt muszlim hatást feltételezik. Henry Cattan²²² már 1955-ben arról írt, hogy az angol trust jelentősen hasonlít a régebben kialakult muszlim jogintézményre, a waqf-ra, és valószínűleg ennek példájára vezették be a szigetországban.

220 Wonders of Sicily. A kép webhelye: <https://www.wondersofsicily.com/palermo-la-cuba.htm> (Létfeltéve: 2022-04-22)

221 Makdisi, 1635–1739.

222 Cattan, 203–220.

A common law kialakulásának időszakából azonban igen kevés dokumentum áll a rendelkezésünkre, és ezek között egy sem akad, amelyik egyértelmű bizonyítékot szolgáltatna ilyen feltételezések alátámasztására.

5. A jogelmélet válasza

A waqf-okat már a kezdetektől jóval szélesebb körben alkalmazták, és kereteken belül az életorientált cselekvések szélesebb skáláját támogatták, mint a kifejezetten szakrális keresztény alapítványok. Ron Shaham²²³ még azt is kijelenti, hogy az Oszmán Birodalom késői korszakában voltak olyan keresztények és zsidók Palesztinában, akik maguk is inkább muszlim waqf-okat alapítottak jótékony célra, annak ellenére, hogy mindkét vallás gyakorlatában kialakultak jótékony célú jogintézmények: a zsidó „hekdes” és a keresztény „piae causae” alapítvány.

Az európai jogtörténészek hajlamosak azt gondolni, hogy a természetjog európai találmány, ezért hiányzik az iszlám világból. Ez a feltételezés nyilvánvalóan nem állja meg a helyét. A természetjog az Istenből, a természetből vagy az észből leszármazó általános jogelvek összessége, amelyek magasabb rendűek a pozitív jognál. A természetjog elmélete áthatja az etikát, a politikát, a polgári jogot és a valláserkölcsméletemet. Néhányan – tágan értelmezve a fogalmát – minden erkölcsi tartalmú szabályt idesorolnak: ők az erkölcsi realizmus követői.²²⁴

A legtöbben azonban úgy vélik, hogy a klasszikus természetjog Arisztotelész teleológiájára épül. A keresztény természetjog a klasszikus görög-rómaihoz képest egy nagy újdonsággal szolgált azzal, hogy a természetjogot összekötötte a keresztény etikával.²²⁵ Legmarkánsabb képviselője, Aquinói Szent Tamás, *Summa Theologiae* című művében szembeállítja egymással

²²³ Shaham, 460–472.

²²⁴ Sayre-McCord, 106.

²²⁵ Frivaldszky, 151.

a természettörvényt és az emberi törvényt. A Második Rész 94. kérdés 4. szakaszában arra a kérdésre keres választ, hogy vajon mindenki számára egy és ugyanaz-e a természettörvény. Szent Tamás kijelenti: „a természettörvény az egyetemes alapelveit illetően egy és ugyanaz, mindenkinél, mind a helyességét, mind az ismeretét illetően”.²²⁶

*Aquinói Szent Tamás Mátyás egyik korvínáján*²²⁷

Aquinói Szent Tamás elmélete szerint tehát az istenség nem hiányzik a természetjogból, mivel a világ eredeti alkotójának, Istennek, bizonyos értelemben a végső felelősséggel kell tartoznia a természetért és annak törvényeiért. Ebből az érvelésből kiindulva kijelenthető, hogy Isten az összes érték forrása, amely elv azonban az iszlám filozófiájának és teológiájának is az alapja.²²⁸

A természetjog ezen alapgondolata közvetlen kapcsolatban áll a „maslaha”-val, az iszlám isteni joggal, amely alapvetően arra a célra utal, amelyet a törvény szolgál. A maslaha a tradicionális iszlám jog fogalma, amely a

²²⁶ Aquinói, 33–35.

²²⁷ Vizkelety, 59. A kép webhelye: <https://mek.oszk.hu/01900/01948/html/index798.html> (Letöltve: 2022-04-22)

²²⁸ Emon, 10.

„fiqh”-hez mint az iszlám jog tudományához kapcsolódik. Ez egy másodlagos jogforrás, melyet a korábban több helyen is említett iszlám jogi iskolák („madhab”) használnak abból a célból, hogy a Koránban és a szunnákban rögzített elsődleges jogforrást, a Shariát értelmezzék. Annak figyelembevételével dönthetik el, hogy egyes magatartásokat engedélyeznek vagy tilalmaznak, hogy azok feltehetően egyeznek-e Isten akaratával, és így a közjót szolgálják-e.²²⁹ A maslaha fogalmát elsőként al-Ghazali alkalmazta 1111-ben, aki úgy definiálta, mint *„Isten általános akarata, az isteni törvény felfedése, és hogy annak konkrét célja az emberi jólét öt alapvető pillérének megőrzése: vallás, élet, értelem, utódok és tulajdon”*.²³⁰

Ezt az érvelést folytatva nyilvánvalónak tűnik, hogy az azonos gyökerű judaizmus, kereszténység és iszlám, egymáshoz hasonló jogintézményeket hozott létre a közjó vagy a közjó szolgálatában – bizonyos történelmi egybeesésekkel, vagy azok nélkül. A közös nevező tehát a legegyszerűbben a természetjog alapelveiből levezethetően a minden embernek azonos mértékben járó emberi méltóság, és ebből eredően a felebaráti szeretet, aminek megvalósulása a szolgáló szeretet: a jótékonyág.

229 Bin Sattam, 41.

230 Opwis, 182–223.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ez a monográfia 2015–2022 között Törökországban, több részletben végzett kutatómunka eredménye. Köszönetemet fejezem ki az Ağrı İbrahim Çeçen Egyetem rektorának, Prof. Dr. Abdulhalik Karabulut Úrnak a támogatásáért, Prof. Dr. Yusuf Çetin művészettörténész professzornak a szadaka-kövekkel kapcsolatos közös kutatásunkért, valamint az Ağrı İbrahim Çeçen Egyetem Iszlám Tudományok Kara részéről rendelkezésemre bocsátott forrásokért. Köszönetet nyilvánítok továbbá az iszlám alapítványok ma élő legelismertebb szakértőjének, Prof. Dr. Murat Çizakçának, az isztambuli Marmara és a konyai KTO Karaty Egyetem professzorának, inspiratív levélváltásainkért. Hasznos szakmai tanácsaiért és barátságáért hála és köszönet illeti legfőképpen a 2020-ban Szarajevóban, Bosznia-Hercegovinában megjelent angol nyelvű szakmonográfiám²³¹ lektorát, Prof. Dr. Recai Aydınt, az ankarai Társadalomtudományok Egyeteme tanszékvezető egyetemi tanárát, a Török Köztársaság houstoni oktatási attaséját.

231 Falus Orsolya (2020): *The Legal Institutions of Charity in the Traditional Islamic Law*. Szarajevó: Dobra knjiga.

Irodalom

- Abdul Aziz, Said–Abu-Nimer, Mohammed–Sharify-Funk, Meena (2006): *Contemporary Islam: Dynamic, not Static*. London: Taylor & Francis.
- Abdullah, S. (2012): „Risk Management via Takaful from a Perspective of Maqasid of Shariah”. In: *International Congress on Interdisciplinary Business and Social Science 2012 (ICIBSoS 2012). Procedia – Social and Behavioral Sciences Vol. 65*. Pp. 535–541.
- Abram, Simon (2011): *Shari’a Law. Islamic Qur’anic Law*. Ontario–California: Douglas Chick.
- Acun, Hakkı (2010): *Türk Kültüründe Taşlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Adam, Thomas (2017): Interreligious and Intercultural Transfers of the Tradition of Philantropy. In: Lieberman, Julia R. et al. (Eds.): *Charity in Jewish, Christian, and Islamic Traditions*. Lanham: Lexington Books.
- Ağaç, Saliha–Sakarya, Menekşe (2015): “Hayat Ağacı Sembolizmi”. *International Journal of Cultural and Social Studies*. December 2015: Volume 1, P. 1–14.
- Al-Qaradâwî, Yusuf (2005): *A Comparative Study of Zakat, Regulations and Philosophy in the Light of Qur’an and Sunnah*. Jeddah, Kingdom of Saudi Arabia: Scientific Publishing Centre King Abdulaziz University.
- Al-Askalâni, Ibn Hâdjâr (1934): *Bulûğ al-marâm*, Cairo, n.d., no. 784. In: Heffening, Willi: „*Wakf*”, in *Law in the Middle East*. Houtsma et al. (Eds.): *Encyclopedia of Islam*. (First Edition.) Vol. 4., Leiden, Brill.
- Al-Bukhari, Sahih, Volume 9, Book 84, Number 67., <http://www.usc.edu/org/cmje/religious-texts/hadith/bukhari/084-sbt.php> (Letöltve: 2015-07-20)
- Alias, Alina Tunka (2014): The gift economy: waqf in the Islamic world today. In: Hassan, M. Kabir–Lewis, Mervyn, K. (Eds.): *Handbook on Islam and Economic Life*. Cheltenham–Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Al-Qaraawi, Yusuf (2011): *Fiqh al Zakah*. Selangor: Islamic Book Trust.
- Aquinas, Thomas (2011): *A Summa Theologica kérdései a jogról*. Budapest: Szent István Társulat.
- Ariff, Mohamed (1991): *The Islamic Voluntary Sector in Southeast Asia*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Aristotle (1999): *Politics*. Ontario: Batoche Books.
- Aruçi, Mohamed (2008): “Sadaka” mad., *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.10, s.14.
- Aydöğdu, M. (2016): *The Concept of Medieval Feudal Ownership and Influences of the Land System in Ottoman Law on the Transfer and Allocation of Agricultural Enterprises to Heirs*. Alsancak: Dokuz Eylül Univ. Hukuk Fakültesi.
- Azha, Latiff et al. (2013): The Practice and Management of Waqf Education in Malaysia. In: *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 90.

- Baer, Gabriel (1997): "The Waqf as a Prop for the Social System (Sixteenth-Twentieth Centuries)". *Islamic Law and Society*. 4. (3.) Pp. 264–297.
- Bajkó Artila–Varga József (2013): Az iszlám és a hagyományos bankrendszer összehasonlító elemzése. In: *A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására közleményei*. 5. (1.) Pp. 39–45.
- Bakar, Osman (2014): *Islamic Civilisation and The Modern World: Thematic Essays*. Brunei Darussalam: UBD Press.
- Balázs Judit (2008): *Gazdaság – vállalkozás – versenyképesség az iszlám társadalmakban*. Budapest–Sopron–Kairo.
- Balázs, László–Bezrati, Raja–Falus, Orsolya (2019): Operating principles of islamic banking In: András, István–Rajcsányi-Molnár, Mónika (Eds.): *East West Cohesion III: Strategic study volumes*. Subotica: Čikoš Group. Pp. 32–49.
- Bayram, Sadi (1993): "Müht-i Süleyman ve Türk Kültürü'ndeki Yeri", "Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar" Güner İnâl'a Armağan. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Armağan Dizisi. 4: 61–72.
- Becker, C H. (1911): *Neue arabische Papyri des Aphroditofundes. Der Islam 2*.
- Benbella, Ali (2019): „Measuring instrument („mudd”) in Discover Islamic Art. Museum With No Frontiers.
- Benthall, Jonathan (1998): The Qu'ran's Call to Alms Zakah, the Muslim Tradition of Alms-Giving. *ISIM Newsletter*. 1.
- Bearman, P. J.–Bianquis, Th.–Bosworth, C. E.–Donzel E. van–Heinrichs W. P. (Eds.) (2002): *Encyclopaedia of Islam*. Vol. XI. Leiden: Brill.
- Berman, H. J. (2009): *Law and Revolution: The Formation of the Western Legal Tradition*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Bertalan Péter (2007): Nagyhatalmi mozgások a századfordulón – globalizáció, integráció, dezintegráció. In: *Acta Oeconomica Kaposvariensis*. I. évf. 1–2. Kaposvár: Nagy és Tsa Nyomda.
- Biblia
- Bin-Sattam (2015): Abdul Aziz, *Shari'a and the Concept of Benefit: The Use and Function of Maslaha in Islamic Jurisprudence*. London: I. B. Tauris & Co Ltd.
- Borgolte, M. (2017): *Weltgeschichte als Stiftungsgeschichte. Von 3000 v. u. Z. bis 1500 u. Z.* Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Brand, P. (2003): *Kings, Barons and Justices: The Making and Enforcement of Legislation in Thirteenth-Century England*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brodman, James (2009): *Charity and Religion in Medieval Europe*. Washington: The Catholic University of America Press.
- Çam, Nusret (1993): Türk ve İslam Sanatlarında Altı Kollu Yıldız (Müht-i Süleyman). Konya: Prof. Dr. Yılmaz Önge Armağanı: s. 207–230.
- Cattan, H. (1955): The Law of Waqf. In: Khadduri, Majid–Liebesny. Herbert J. (Eds.): *Law in the Middle East. Vol. I. Origin and Development of Islamic Law*. Washington DC: Middle East Institute.

- Charpentier, Louis (1992): *A templomos lovagok titkai*. Budapest: Holnap Kiadó.
- Çizakça, Murat (2000): *A History of Philanthropic Foundations: The Islamic World from the Seventh Century to the Present*. Istanbul: Boğaziçi University Press.
- Çizakça, Murat (2020): *Preconditions and Suggestions for Islamic Finance to Generate Sustained Economic Growth*. Izstambul–Konya: Presidential Office of Marmara University – KTO Karatay University.
- Çizakça, Murat (2014): *The New Waqf Law Prepared by Idb/Irti and the Kuwait Public Foundation: A Critical Assessment*. Kuala Lumpur: Inceif University.
- Çolak, İsmail (2016): "Osmanlıda İnfak Kültürünün Zarif Abideleri: Sadaka Taşları". *Somuncubaba Aylık İlim Kültür ve Edebiyat Dergisi*, S.189, s. 54.
- Cooper, William–Wager-Piyu, Yue (2008): *Challenges of the Muslim World*. Oxford: Elsevier.
- Çoruhlu, Yakup Emre (2016): Registration of foundation properties – cultural asset on behalf of their own fused foundations. *Survey Review*. 48. (347.) Pp. 110–120.
- Çoruhlu, Yakup Emre–Uzun, Bayram–Yıldız, Okan (2020): Conflict over the Use of Hagia Sophia: The Legal Case. *Land*. 9. (10.) 350. <https://doi.org/10.3390/land9100350>
- Dallal, Ahmad (2008): "The Islamic Institution of Waqf". In: Heyneman, Stephen P. (Ed.): *Islam and Social Policy*. Nashville: Vanderbilt University Press.
- Darwish, Nonie: *Cruel and usual punishment*. Nashville, Tennessee: Thomas Nelson Inc.
- Davis, Adam J. (2014): The Social and Religious Meanings of Charity in Medieval Europe. *History Compass*. 12. (12.) Pp. 935–950.
- Devichand, Mukul (2018): *Is English law related to Muslim law?* http://news.bbc.co.uk/2/mobile/uk_news/magazine/7631388.stm.
- Dien, Mawil Izzi (2004): *Islamic Law from Historical Foundation to Contemporary Practice*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Donin, Hayim H. (1972): *To Be A Jew. A Guide To Jewish Observance In Contemporary Life*. New York: Basic Books.
- Duman, Ali (2008): "Sadaka" mad., *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.10, s. 383–384.
- El Fadl, Khaled Abou (2005): *The Great Theft: Wrestling Islam from the Extremists*. San Francisco: Harper.
- El-Gamal, M. A. (2006): *Islamic Finance: Law, Economics, and Practice*. New York: Cambridge University Press.
- Emon, Anver M. (2010): *Islamic Natural Law Theories*. New York: Oxford University Press.
- Fadell, Hayeeharasah et al (2013): "The Timeline of Zakah". *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 88.
- Falus, Orsolya: *Collaborative finance in a muslim way: WAQF*
- Falus Orsolya (2014): Az iszlám alapítvány – a „waqf”. *Jogtörténeti Szemle*. 3. Pp. 1–7.
- Falus Orsolya (2015): *Ispotályos kereszties lovagrendek az Árpád-kori Magyarországon*. Pécs, Magyarország: IDResearch Kft.–Publikon.
- Falus, Orsolya (2016): Islamic Waqfs in Education. *PedActa*. 6. (2.) Pp. 51–59.

- Falus, Orsolya (2017): Waqf as a Traditional Legal Institution for Social Responsibility according to Natural Law. *Poligráf.* 22. (85/86.) Pp. 87–104.
- Falus, Orsolya–Çetin, Yusuf (2018): „Sadaqah Stones”. In: Nagy Janka Teodóra (Szerk.): *A jogi kultúrtörténet és a jogi néprajz új forrásai II.* Szekszárd: PTE Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar. Pp. 201–221.
- Falus, Orsolya (2020): Piae Causae Foundations, Waqfs, Trusts. Legal-Historical Interactions. *Polgári Szemle.* 16. (4–6.) Pp. 353–360.
- Falus, Orsolya (2020): *The Legal Institutions of Chariry in the Traditional Islamic Law.* Szarajevó: Dobra Knjiga.
- Fitouri, Chadly (1998): The meaning of Islamic brotherhood. In: Bouhdiba, Abdelwahab et al. (Eds.): *The Different Aspects of Islamic Culture. The Individual and Society in Islam.* Párizs: UNESCO.
- Frivaldszky János (2007): *Klasszikus természetjog és jogfilozófia.* Budapest: Szent István Társulat.
- Gaudiosi, M. M. (1988): The Influence of the Islamic Law of Waqf on the Development of the Trust in England: The Case of Merton College. *University of Pennsylvania Law Review.* 136. (4.) Pp. 1231–1261.
- Griffith-Jones, Robin (2013): *Islam and English Law: Rights, Responsibilities and the Place of Shari’a.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Hayeeharasah, Fadell et al. (2013): The Timeline of Zakat. *Procedia – Social and Behavioral Sciences.* 88.
- Hennigan, Peter C. (2004): *The Birth of a Legal Institution. The Formation of the Waqf in Third-Century A. H. Hanafi Legal Discourse.* Leiden: Brill.
- Jany János (2006): *Klasszikus iszlám jog. Egy jogi kultúra természetrajza.* Budapest: Gondolat.
- Jónás Ilona (Szerk.) (1999): *Középkori egyetemes történeti szöveggyűjtemény.* Budapest: Osiris Kiadó.
- Karadag, H.–Sit, M. (2016): *The Ottoman State Evaluation of Land Ownership for Economic Systems.* Anadolu: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi.
- Kazıcı, Ziya (2008): „Osmanlı’da Hayır Müesseseleri ve Sadaka Taşları.” *İnsanî Yardım Der-gisi,* S. 35, s. 60–61.
- Kecskés, László (2007): A gyakorlatias angol jogászképzés kialakulása az Inns of Court falai között. In: Tóth Károly (Szerk.): Tanulmányok Dr. Besenyei Lajos egyetemi tanár 70. születésnapjára. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica.* Szeged: SZTE. Pp. 365–382.
- Korán
- Latiff, Ahmad Zaki–Hj Abd–Che Zuina Ismail–Norzaidi, Mohd Daud (2013): “Pengurusan Harta Waqf Dan Potensinya Ke Arah Kemajuan Pendidikan Umat Islam Di Malaysia”. (Kertas Kerja Konvensyen Waqf 2006 di Hotel Legend, Kuala Lumpur, p. 12–14. In: Azha, Latiff et al. (2013): *The Practice and Management of Waqf Education in Malaysia.* In: *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 90.

- Makdisi, J. A. (1999): The Islamic Origins of the Common Law. *North Carolina Law Review*. 77. (5.) Pp. 1635–1739.
- Metcalfe, A. (2009): *The Muslims of Medieval Italy*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Mihálffy Balázs (2020): Kaffarah, azaz pénz, vagy jótéteménybeli megváltás. *Civilhetes. Független Közéleti Magazin*. Október 15. <https://www.civilhetes.net/kaffarah-az-az-penz-vagy-jotetemenybeli-megvaltas>
- Morris, Debra (2017): *Elasticity of the Boundaries in England and Wales: What Is (And Isn't) Charitable? An Opportunity Lost (or Not Yet Fully Embraced)?* National Center on Philanthropy and the Law, Conference Proceedings, Social Welfare Organizations: Better Alternatives to Charities? <https://ncpl.law.nyu.edu/wp-content/uploads/2016/08/Tab-G-Morris-paper.pdf> (Accessed: 04-24-2020)
- Múlt-kor 2021. nov. 14.: *Hódításaival támasztotta fel a Római Birodalmat I. Justinianus császár*. <https://mult-kor.hu/hoditasaival-tamasztotta-fel-a-romai-birodalmat-i-justinianus-csaszar-20211114> (Letöltve: 2022-04-23)
- Nagy Janka Teodóra, Adatok a szegényügyi igazgatás kezdeteihez In: Lakner Zoltán Lehel (Szerk.) (2020): *Árpád-házi Szent Erzsébet Nemzeti Szociálpolitikai Gyűjtemény*. Pécs–Budapest: SZIME. Pp. 119–133.
- Nagymihályi Géza (2017): A bizánci szakrális építészet hatása Nagy Szulejmán korszakára. *Görögkatolikus Szemlelet*. 4. (4.) Pp. 56–59.
- Opwis, Felicitas (2005): "Maşlahā in Contemporary Islamic Legal Theory". *Islamic Law and Society*. 12. (2.) Pp. 182–223.
- Osman, Ail Akbar (2013): *Mengapa perlu membayar zakat? Apakah kelebihan zakat? Apakah azab jika tidak membayar zakat?* Kuala Lumpur: al-Hidayah Publishers. ID: Hay-echarasah, Fadell et al.: The Timeline of Zakat. In: *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 88.
- Özönder, Hasan (2000): "Türk Mahallelerinde Sadaka Taşlarının Yeri ve Önemi". *Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, 4–7 Kasım 1997, II, 155–161, 421–422.
- Panico, Paolo (2016): Private Foundations and Trusts: Just the Same but Different? *Trusts & Trustees*. 22. (1.) Pp. 132–139.
- Qutb, Sayyid (2000): *Poverty and Morality: Religious and Secular Perspectives*. New York: Islamic Publications International.
- Rabb, Intisar A. (2009): „Ijtihād”. In: Esposito, John L. (Ed.): *The Oxford Encyclopedia of the Islamic World*. Oxford–London: Oxford University Press.
- Runciman, Steven (1951–1954): *The History of the Crusades. I–III*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sabiq, Elsayyed (1994): *Fiqh al Sunnah*. In: *Darul Fatah lil'lam Al-Arabi*. (11th edition.) Cairo.

- Sáfrány Attila: Európa igazi atyja. *Fókusz*. 147. szám – 2016. december 1. <http://www.fokusz.info/index.php?cid=1285654298&aid=1307532223> (Letöltve: 2022-04-23)
- Sándor István (2016): A trusthoz hasonló bizalmi vagyongazdálkodási konstrukciók egyes közép- és kelet-európai jogrendszerekben. [Trust-like management schemes in some Central and Eastern European legal systems.] *Állam- és Jogtudomány*. 7. (2.) Pp. 40–64.
- Sayre-McCord, Geoffrey (1988): *Essays on Moral Realism*. Ithaca: Cornell University Press.
- Shaham, Ron (2009): "Christian and Jewish Waqf in Palestine during the late Ottoman period". *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*. London. 54. Pp. 460–472.
- Smith, Adam (1959): *A nemzetek gazdagsága*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Smith, Jonathan Z. (1998): Religion, Religions, Religious. In: Taylor, Mark C. (Ed.): *Critical Terms for Religious Studies*. Chicago: University of Chicago Press.
- T. C. Vakıflar Genel Müdürlüğü (Török Köztársaság Alapítványok Főigazgatósága.) Honlapja: <https://www.vgm.gov.tr/foundations-in-turkey/foundations-in-turkey/mazbut-fused-foundations> (Letöltve: 2021. július 23.)
- The Encyclopaedia of Islam (2002) Vol. IX. Leiden.
- Thornbury, Walter (1878): *Holborn: Inns of Court and Chancer. Old and New London*. Volume 2. London: Cassell, Petter & Galpin.
- Ünver, Süheyl (1967): "Sadaka Taşları". *Hayat Tarih Mecmuası*, S.11, s.12–14.
- Varga József (2017): „Az iszlám bankrendszer működése”. *Polgári Szemle*. 13. (1–3.) Pp. 295–306.
- Varga, József–Cseh, Balázs (2018): „The operation of islamic banks on the basis of an EU example”. In: *Köztes Európa: Társadalomtudományi Folyóirat: A Vikek Közleményei*. 10:1 (23.) Pp. 125–134.
- Verbit, Gilbert Paul (2002): *The Origins of the Trust*. Bloomington, Indiana: Xlibris Corporation.
- Visegrády Antal (2021): *Mozaikok a világ nagy jogrendszerei köréből*. Miskolc: Bíbor Kiadó.
- Vizkelety, András (1986): „Világ világa, virágnak virága...” (*Ómagyar Mária-síralom*) Budapest: Európa Kiadó.
- Walker, Tanya (2016): *Shari'a Councils and Muslim Women in Britain. Rethinking the Role of Power and Authority*. London: Brill.
- Wheeler, Brannon M. (1966): *Applying the Canon in Islam. The Authorization and Maintenance of Interpretive reasoning in Hanafi Scholarship*. Albany: State University of New York Press.
- Ye'or, Bat (1985): *The Dhimmis: Profile of the oppressed in the Orient and in North Africa since the Arab conquest*. New Jersey: Fairleigh Dickinson University Press.

